POPVLORVM

POPULORUM PROGRESSIO

VI. PÁL PÁPA

POPULORUM PROGRESSIO

enciklika

A NÉPEK FEJLŐDÉSÉRŐL

ZSINATI BIZOTTSÁG
RÓMA
1967

Imprimatur:

E Vicariatu Urbis,

die 27 junii 1967

Aloisius Traglia Card. Vicarius.

Az enciklikát fordította és a bevezetést írta:
dr. Wöllner Ferenc S.O.Cist.

A címlapot Prokop Péter tervezte.

Tipografia Dario Detti - Via G. Savonarola, 1 - Roma

BEVEZETÉS

« Új humanizmus születésének vagyunk tanúi, amelyben testvérei és történelme iránt érzett felelőssége határozza meg az embert ».

(Az Egyház a mai világban)

A mai, viharos gyorsaságú történelmi időben hamarabb válik kinőtté, ami szokásos, s hamarabb megszokottá a szokatlan. Vannak mégis intézmények, eszmék, gondolatmenetek, amelyek — szilárd oszlopként a nagy sodrásban — dacolni látszanak, vagy látszottak sokáig az idővel. Talán nem is csekély mértékben amiatt, hogy mi magunk láttuk rájuk a mozdulatlanságot, egyensúlyt vesztve és támasztékot keresve a körülöttünk mozgásba jött világban.

Megszoktuk, hogy Róma püspökét Legfőbb Pásztornak nevezzük. És minthogy úgy adódtak a tapasztalatok az utolsó századok során, a pásztor képébe belevésődtek a nyáj megvédelmezőjének vonásai, aki fölötte áll az időnek, s erről a magaslatról, majdnem hogy ünnepélyesen örök szempontból kémleli, osztályozza, méri le és ítéli el a nyáját fenyegető veszedelmeket, amik új, tehát gyanús mozgalmak és eszmék álöltözetében, olykor a bárányok bőrébe bújva kúsznak az igazak felé, hogy megbontsák, fellazítsák, megtépázzák őket és soraikat. Nem szoktuk azonban meg, — s ez nem csak rajtunk múlott, — hogy a pásztor nyája élére áll, hogy elsőnek ér fel a mát a holnaptól elválasztó dombhátra, kitekint a jövő felé, s kijelenti, hogy az út — nyájáé és az emberi-

ségé, amelyek sorsa elválaszthatatlan egymástól, — a további fejlődés felé ki nem taposott területen vezet, ha élni, s jobban élni akar. Enciklikát ír, zászlóként az egyházi szóelemzés regisztráló készülékeiben oly sokáig sokkot kiváltó « haladás » szót tűzi az elejére, s merész javaslataival vállalja azokat a kockázatokat, amiket a szokatlan lépés elkerülhetetlenül magában hordoz.

Elsősorban azt, hogy félreértik és félremagyarázzák. Hogy igazi, vagy tettetett sopánkodással « marxizmust », « forradalmat » kiáltoznak, hogy a beavatottak leereszkedő mosolyával állapítják meg: « illuzió », vagy hogy kitanító célzatú megjegyzéseket tesznek: « Az enciklika elégtelen módon vette számba a többi realitást, még pedig azt, hogy sokkal sikeresebben küzdöttek a szegénység és az éhség ellen ott, ahol bátorítást adtak a magánvállalkozásoknak, és hogy a nyereség lenézett motívuma, mint a termelékenység szükségszerű serkentője, éppen most kap hallgatólagosan helyet a kommunista világban is » (1).

Másodsorban vállalta azt a kockázatot, amit a szellemi hátország nyilvánosságra hozatala jelent. Bár a szöveghez csatolt 69 jegyzetből 15 a Szentírásra, ugyanennyi « Az Egyház a mai világban » című lelkipásztori konstitúcióra utal vissza, szokatlan módon, ma élő modern szerzők műveire is hivatkozik, sőt egyiküket — L. J. Lebret, tavaly elhúnyt francia domonkos atyát — kiváló szakértőnek nevezi (14. pont). Ezzel vállalta a címkézés veszélyét, a déjá vu-*nek ezt a sajtóba áttelepített változatát, amely egy kijelentést gyakran elintézettnek vél ezzel a megállapítással: Hiszen ezek X vagy Y gondolatai. De miért járatna le egy-egy kijelentést az a tény, hogy előzőleg már más ajkán elhangzott?*

És végül vállalta azt a harmadik kockázatot, amely óhatatlanul sajátja mindenegyes jövő felé mutató, —

---

(1) *Time,* April 7, 1967. 64. old.

ünnepélyesebb s talán túlméretezett szóval — prófétainak nevezhető tettnek. E harmadik kockázat kettős. Egyik ága az, hogy megelőzi korát; a másik, hogy a jövő, amely a legtisztább vízióban is elmosódott rajzú, nem pontosan úgy következik be, mint ahogyan megjósoltatott. Az viszont biztos, hogy az aggodalomból, mélyen átérzett felelősségből csiholódott szavak ebben a mi szellemileg tömörré vált világunkban a kimondás pillanatában részévé válnak a jövőnek, s hatásukat — termékenyítésben, a felelősségtudat felrázásában — még akkor is elérik, ha a jövő nem pontosan úgy alakul, mint ahogy a próféta szemében alakulni látszik. Talán e harmadik kockázatvállalás a legszokatlanabb, de mindenesetre a legrokonszenvesebb valamennyi közül. A pápa lelép az időtlenség piedesztáljáról, szolidaritást vállal az emberiséggel, a történelem részesének érzi, és alkotó részesévé teszi magát, híven a II. Vatikáni Zsinaton kialakított szellemhez: «A keresztények emlékezetükben őrzik az Úr szavát: Arról ismerje meg mindenki, hogy tanítványaim vagytok, hogy szeretettel vagytok egymás iránt (Jn. 13, 15), s így semmit sem kívánhatnak forróbban, mint hogy mind nagylelkűbben és eredményesebben szolgálhassák a modern idők emberét» (2).

Ennek a világ jelenlegi helyzetét és holnapi lehetőségeit fürkésző, kockázatvállaló szolgálatkészségnek szokatlan volta lehet az az ok, amely a sajtó sokkját előidézi, s amely a Populorum progressio című enciklikával kapcsolatban, — az esetleges rossz lelkiismeret által kiváltott görcsös önvédelmi reflexen túlmenően — ilyen vaskosan leegyszerűsítő nyilatkozatok tételére ösztönöz: a Pápa elítélte a kapitalizmust.

Erről azonban így nincsen szó. Hogy voltaképpen miről is van szó, annak szabatos elemzéséhez némi kitérőt

---

(2) II. Vatikáni Zsinat, *Az Egyház a mai világban*, lelkipásztori konstitució, 93, pont.

kell tennünk a világgazdaság egyes jelenlegi problémáinak inkább számadatokba, semmint jelszavakba foglalható összefüggései felé.

A világgazdaság mai problémái

Ha a mai világban körültekintve lelkesedésünknek keresünk táplálékot, legjobb, ha « Az Egyház a mai világban » című konstitúció megállapítását idézzük: « Az emberiség még sohasem halmozott fel ekkora gazdagságot, ilyen gazdasági lehetőségeket és ekkora hatalmat » (3). Elég azonban egy mondattal tovább olvasni a zsinati szöveget, hogy lelkesedésünket józanítóan hűvös közeg mérsékelje: « Mégis éhinség és nyomor sújtja a föld lakóinak számottevő részét, és hatalmas tömegek írástudatlanok ». És tovább: a közelmúltban önállóságra jutott és a gyorsabban fejlődő, gazdagabb nemzetek között « napról napra nő a szakadék, s ezzel karöltve a függő viszony, a gazdasági függés is. Az éhség sújtotta népek felelősségre vonják a bőségben élőket » (4).

Hogyan jutott oda a világ, hogy azt kell megállapítani, az egységes világ kialakulása ellenére nő a szakadék a tehetősek s a rászorulók között? A folyamatot leegyszerűsítve így: A fehér ember — eddigelé a haladás és fejlődés kétségtelen motorja — megismertette a világgal, főként a fejlődés alacsonyabb fokán élő népekkel, hogy hogyan lehet visszaszorítani a halál hatalmát, hogyan lehet számszerint több és hosszabb életet biztosítani. Közismert tény az ún. népesedési robbanás. A világon mindenütt növekszik az átlagos életkor, csökken a gyermekágyi és csecsemőhalandóság, megfékeződtek a járványok. A világ legnagyobb része megtanulta tehát, hogy hogyan kell 'nem meghalni'. De hogy hogyan kell élni, azt még nem, s nem is mindig a saját hibájából.

---

(3) *Az Egyház a mai világban*, 4. p.
(4) Uo., 9. p.

E felemás tanultság következményei különösen beszédes számadatokkal jelentkeznek Délamerikában.

« A század elején az Egyesült Államok népessége 25 %-al múlta felül Latin-Amerika teljes népességét. Az utolsó népszámlálás adatai szerint azonban az utóbbi már 10 %-al népesebb az Egyesült Államoknál... A Rio Grande és a Horn-fok között élő népek szaporulata 25 %... Ez azt jelenti, hogy csupán az emberi természet feszítő ereje évente 5 millióval növeli Latin-Amerika lakosainak számát; évente 5 millióval, akiket táplálni kell, akik számára 7 éven belül elemi iskoláról kell gondoskodni, további négy év múlva pedig középiskoláról; 5 millió emberi lény, aki 1 millió házat igényel azon felül még, amit a jelenleg embertelen körülmények között lakók számára kellene építeni; 5 millió, aki évenként 125.000 új tanító kiképzését teszi szükségessé egészen rövid időn belül » (5).

Ez az évente születő 5 millió ember azonban nem csak kenyeret kér, nem csak ruhát, lakást, iskolát és munkaalkalmat. A technikai fejlődés egyik legnagyszerűbb eredménye, a világot behálózó információs hálózat révén egyre jobban tudatosul benne a világ egyes részei között fennálló életszínvonal különbség, s mindenesetre az a tény is, hogy ez a reá nézve hátrányos helyzet nem csekély mértékben éppen a mai gazdagok egykori gyarmatosító tevékenységének eredménye.

A gyarmatosításnak elsőrangú érdekei fűződtek ahhoz, hogy a gyarmatokon olcsó alapanyagokat találjon, s lehetőleg minél nagyobb mennyiségben. Az igény diktálta észszerű tevékenység a meghóditott területeket óriási monokulturális egységekké alakította, s ez a helyzet a politikai önállóság elnyerése után sem változott meg lényegesen. Az alapanyagokat felvásárló fejlett államok a szerződések záradékában nem egyszer kikötötték ipari termékeik vámmentes bevitelét, ami automatikusan kizár-

---

(5) R. Caldera, *America Latina, prova cruciale per la civiltà e la democrazia,* Civitas, XVI (1965) 8-9. szám, 17-18. old.

ta azt a lehetőséget, hogy a hátrányos helyzetben lévő ország maga is gyárthassa a kérdéses iparcikkeket (6).

A monokulturális helyzet egészen természetesen nagyarányú függőséget, olykor csaknem teljes kiszolgáltatottságot jelentett és jelent a kedvezőbb helyzetben lévő felvásárlókkal, de a rohamosan fejlődő technikával szemben is. 1953-ig példának okáért a chilei nitrát elégítette ki a világszükséglet 60 %-át. A levegőből nitrogént előállító eljárás felfedezése azonban 7 év alatt oda vezetett, hogy 1960-ban Chile már csak 3 %-át fedezte a világszükségletnek (7).

Sajnos e váratlan veszélyek nélkül is az a helyzet, hogy a nemzeti jövedelmük nagyobb részét elsősorban mezőgazdasági alapanyagok előállításából biztosító államok egyre rosszabb helyzetbe kerülnek, lassankint eladósodnak. Az egész világot befogó agrár-olló ágai fokozatosan tágulnak, ami azt jelenti, hogy az iparcikkek ára mind magasabbra emelkedik, az alapanyagoké ezzel szemben csökken. Ezzel az aggasztó folyamattal egyre több tekintélyes közgazdász és politikus foglalkozik, főként délamerikai viszonylatban, ahol a monokulturális történelmi örökség tisztább képletekben jelentkezik, mint a világ többi részén. E. Frei, a chilei köztársaság kereszténydemokrata elnöke a délamerikai gazdasági és társadalmi helyzet viszásságait elemző tanulmányában lesújtó képet fest, s talán még elfogultsággal is lehetne vádolni, ha a külkereskedelem kiegyensúlyozatlanságáról és problematikájáról szólva nem idézné Raoul Prebish-t, a E.C.L.A. (8) nagytekintélyű közgazdász elnökét, aki a következőket írja:

---

(6) Vö: Uo., 22. old.

(7) Vö: M. Casari, *Problemi e programmi di sviluppo economico*, Civitas, XVI (1965) 8.-9. szám, 75. old.

(8) E.C.L.A.: *Economic Commission for Latin America* - az Egyesült Nemzetek Szövetségének Latin-Amerikai Bizottsága.

« A E.C.L.A. röviddel ezelőtt megközelítő számítást végzett az 1955-60. időszakban lebonyolódott árúcsere árviszony romlásának mértékét illetően. Az előző ötéves időszakhoz viszonyítva e rosszabbodás egész Latin-Amerikának 7.300 millio dollárral egyenértékű tényleges hozamveszteséget okozott. Ugyanakkor a nettó külföldi tőkeberuházás 7.700 millió dollárra rúgott. A számítások az 1950-54-es időszak bázisárai alapján történtek. Nagyon hasznos aláhúzni, hogy az említett külföldi tőke nagyobb része kölcsönöket jelent, amit vissza kell fizetnünk. Másszóval: a külföldi tőkefolyam fejlődésünkre nézve előnyös hatásait csaknem tökéletesen megsemmisítette az értékek csereviszonyának romlása, mint ahogyan a közmondás tartja: 'Amit kézzel ír, letörli a könyökével' » (9).

A helyzet azonban nem csak Dél-Amerikában válságos. Az E.C.A.F.E. (10) 1966-ban kiadott jelentése megállapítja, hogyha India egy főre eső nemzeti jövedelme a jelenlegi tempóban növekszik, akkor 205 évre van szüksége ahhoz, hogy elérje Hollandia jelenlegi egy főre eső nemzeti jövedelem szintjét. Hol lesz azonban Hollandia 205 év múlva?

Ez a kérdés nem is annyira szónoki, mint amennyire annak látszik. Ha ugyanis az ipari fejlődésük kezdetén tartó államok csak a jelenlegi ütemben tudnak továbbfejlődni, nagyon valószínű, hogy ez a már fejlett államok fejlődésére is bénítóan, vagy legalább is lassítóan hat vissza. « A jólét olyan, mint a telefon. Csak akkor ér valamit, ha sokan használják », — írja találóan és szellemesen az Il Globo *majd így folytatja: « Jólétünk tehát szorosan hozzá van kötve a fejlődés útján járó országok jólétéhez » (11).*

A jelenlegi világgazdasági helyzet az elmondottak

---

(9) E. Frei, *Paternalismo, pluralismo e Democrazia Christiana in America Latina,* Civitas, XVI (1965) 8.19. szám, old.

(10) E.C.A.F.E.: *Economic Commission for Asia and the Far East* - Az Egyesült Nemzetek Szövetségének Ázsiai és Távolkeleti Bizottsága.

(11) Il Globo, Quotidiano di politica, finanza ed economia, XXIII (1967) 69. szám, 9. old.

alapján félelmetesen hasonlít az ipari fejlődésnek indult európai államok múltszázadi helyzetéhez. Csakhogy ami akkor egy-egy ország vagy földrész keretén belül játszódott le, az most világméretekben ismétlődik meg újra. Ma a fejlődésben lévő népek képezik azt a proletariátust, amelyről Marx azt jósolta, hogy a tökéletes kisemmizettség állapotába jut. Bár ezt a jóslatot az ipari államok proletariátusa esetében nem igazolta az idő, ez nem arra bizonyíték, hogy Marx rossz próféta volt, hanem inkább arra, hogy az elszegényedés lehetőségével a gazdasági élet és az államok felelős vezetői is komolyan számoltak, és hogy a jóslat sok egyéb tényezővel együtt — ha szabad így mondani — az emberi tudatba ojtott antitoxinként önnön tartalma ellen dolgozott, és segített útját állni az előre felismert és bekövetkezhető veszélynek.

Teljesértékű szolidális fejlődés

Ennek a mostani modern világot fenyegető, egyelőre csak kevesekben tudatosult veszélynek a látványa inspirálhatta VI. Pál pápát a Populorum progressio *kibocsátására. Mint minden szakszerű orvosi kezelés, ez is látletet vesz fel, megállapítja a logikusan bekövetkezhető veszélyeket, és orvosságot, kezelési módot javasol. A katolikus felfogás szerint az emberiség egészének problematikáját tekintve mind az egyén, mind a közösség önálló jelentőségű tényező. Ezért az irásban helyet kap mind az egyén, mind a közösség fejlődésének diagnózisa és prognózisa, sőt a kettős szempont a gondolatmenet két tartóoszlopává válik. Így a dokumentum két fő részből áll, amelyek közül az első « Az ember integrális — teljesértékű — fejlődéséért », a második az « Emberiség szolidáris fejlődése felé » címet viseli.*

Az enciklika bevezetése nem ékesen feldíszített mondataival, — ilyesmi egyáltalán nem található ebben az irásban, — hanem a sorsszimfónia kalapácsütéseiként hangzó egyszerű, világos, felelősséget felrázó és megértés-

re számot tartó mondataival válik ünnepélyes intonációvá. «A szociális kérdés világméretűvé vált. Manapság ez a legjelentősebb tény, amit mindenkinek tudatosítania kell» (3. pont). Finom ívű, személyes csengésű melléktéma húzza alá az előbbi kijelentés fontosságát: «Saját szemünkkel láthattuk, tulajdon kezünkkel tapinthattuk meg a Szentföldre és Indiába utaztunkban újra azokat a nagyon is súlyos nehézségeket, amelyek az ősi civilizációjú népeket fojtogatják...» (4. pont).

Az ember teljesértékű fejlődéséért. — *Az enciklika első része abból indul ki, hogy a mai ember több emberségre irányuló vágyait sokak számára teljesen illuzórikussá teszik az életföltételek. Pedig azok a népek, amelyek csak a minap nyerték el politikai szabadságukat, ehhez a társadalmi és a gazdasági önállóságot is hozzá szeretnék kapcsolni, hogy biztosíthassák polgáraik kibontakozását. A megoldandó feladatokhoz képest elégtelenek az eddig használatos eszközök. A gyarmatosítás — például — sok egyéb áldásos hatása mellett áldatlan állapotokat teremtett azzal, hogy monokultúrákat hagyott hátra, s ez a berendezkedés tulajdonosaik számára nyilvánvaló tehertétel a modern gazdaság jeges valóságában. Ha a világot továbbra is az erők vak játéka irányítja, akkor a helyzet tovább fog romlani: a gazdagok még gazdagabbak, a szegények még szegényebbek lesznek. De a szegények ma már tudják, hogy szegények, látják a helyenként igazán vékony réteg mesés fényűzését, s elégedetlenségük — amelynek már nem áll útjában a kiöregedett társadalmi struktúrák fékező ereje — katasztrofális eseményekbe torkollhatik: erőszakba, felkelésbe, totális ideológiák uralmába.*

Az egyház ebben a helyzetben, amelyben az elszigetelt kezdeményezések már nem vezetnek eredményre, és amely átfogó, megfontolt és szervezett cselekvést kíván, fölajánlja e műhöz tulajdonát: az ember és az emberiség átfogó szemléletét (13. pont).

A fejlődés a keresztény szemléletben nem egyéb, mint

kötelességszerű, Istentől előírt egyéni és közösségi nagyobbodás a kevesebb emberségből a több, mélyebb, gazdagabb emberség, és az emberhez méltóbb körülmények megteremtése felé, amelyek között jobban fel tudja majd ismerni azt a kötelességét is, hogy részt kell vennie Isten, mindenek Atyja életében.

A fejlődésnek két összetevője van: a föld szolgáltatta anyagi javak és az ember. Az anyagi javak rendeltetése egyetemes, « azaz a magántulajdon nem képez feltétel nélküli és abszolút személyi jogot » (23. pont), s nem használható a közösség rovására. A tulajdon antiszociális felhasználásának egyik esete a nagy jövedelmek kivonása az ország vérkeringéséből és külföldi bankokban történő elhelyezése.

Az ember intelligenciájával és munkájával iparosodást teremt, ami egyként jele és tényezője is a fejlődésnek. Ez az iparosodás melléktermékként létrehozta a gátlástalan liberális kapitalizmust, amely a « pénz nemzetközi imperializmusához » vezet, és amit XI. Piusz pápa Quadragesimo anno *kezdetű enciklikájában el is ítélt. A másik hátrányos melléktermék abban jelentkezhetik, hogy elemberteleníti a tudományosan szervezett munkafolyamatban dolgozó embert. E hátrányos hatásokat az emberi fejlődés biztosítása érdekében harmonikus programokkal sürgősen ki kell küszöbölni.*

E programoknak az embert kell szolgálniok. Nem elég tehát fokozottabban termelni, nem elég a termelt javakat igazságosan elosztani, nem elég a puszta technikai haladás, ha a gazdasági élet és a technika nem áll az ember szolgálatában. De « az ember csak abban a mértékben igazán ember, amennyiben tettei uraként és értékük bírájaként maga szövi haladása szálait... » (34. pont). E haladás erőit egyrészt az írástudatlanság leküzdésére kell összpontosítani, mert az « írnitudás a társadalmi integráció elsőrendű tényezője azonkívül, hogy gazdagítja a személyiséget is » (35. pont). Másrészt fel kell oldani az egyén és környezete között fennálló feszültségeket. Te-

hát a fejlődés útján járó népeknek is fel kell ismerniök a monogám házasságban lévő isteni szándékot, továbbá radikális rendszabályok nélkül kell kijutniok abból a zsákutcából, amelybe népességük robbanó növekedése vezette őket. A pluralista munkaszervezeteknek is az embert kell szolgálniok. Ezeken a lépcsőfokokon keresztül jut el az enciklika első része ünnepélyes befejező mondataihoz, amely a teljes humanizmus megvalósítását követeli (42. pont).

Az emberiség szolidáris fejlődése felé. — *Az enciklika második része világot átölelő méretekre tágítja az első részben mondottakat. « Az ember integrális fejlődése nem mehet végbe az emberiség szolidáris fejlődése nélkül » (43. pont).*

A feladatok ezen a téren hármas alakban jelentkeznek: A szolidaritás, a kereskedelmi gyakorlat felülvizsgálata és az egyetemes szeretetet formájában, s e hármasság együttal kitűzi az enciklika gondolatmenetének további irányát is.

A világ nagyobbik fele még mindig éhezik. Az eddigi eszközök és módszerek képtelen megbirkózni e problémával, mert nem csak arról van szó, hogy le kell küzdeni az éhséget és a nyomort, hanem arról is, hogy új, emberibb világot kell felépíteni, amelyben megszűnik majd a természetnek csak félig-meddig történt leigázásából fakadó szolgaság, s amelyben a szabadság nem lesz üres szó csupán. Ezt az új világot nem lehet áldozatok, elsősorban a tehetősek áldozatai nélkül felépíteni. Az áldozat pedig ez: Természetesnek kell tekinteni, hogy a fejlett országok termelésük egy részét, fölöslegüket, felajánlják a fejlődésben lévőknek.

Ebben a tettben csúcsosodik ki a szolidaritás, ami azt jelenti, hogy a gazdag népek kölcsönös és egyetemleges felelősséget vállalnak az egész világ sorsáért. Az eredményesség igénye azonban átgondolt, s az egész világot átölelő programot kíván meg. Az enciklika itt konkrét tervvel áll elő, illetve megismétli Pál pápa Bombayban

elhangzott javaslatát: Világ-alapítványt kell létesíteni — főként a fegyverkezésre fordított összegekből — s ebből kell kisegíteni a rászoruló népeket. Ez a központosítás azért tűnik előnyösebbnek, mert egyrészt nem alázza meg a támogatottat, másrészt nem szolgáltatja ki újabb gyarmatosítási veszélynek. A célhoz az út a dialóguson keresztül vezet, amely tiszteletben tartja egymás szuverén jellegét.

Ezzel azonban még nem merültek ki a felelős népek tennivalói. Felül kell vizsgálni az érvényben lévő kereskedelmi gyakorlatot is, — ez a második kötelesség —, mert a mezőgazdasági és ipari árak folytonosan szélesülő különbsége miatt « a szegény népek mindig is szegények maradnak, a gazdagok viszont tovább gazdagszanak » (57. pont). A szabad piac játékszabályai kétségtelenül előnyösek, de csak akkor, ha nem túlságosan nagy a felek erőkülönbsége. A Populorum progressio *e tekintetben nagy szellemi elődjére, a* Rerum novarum*-ra hivatkozik, s idézi az abban lefektetett alapelvet: « Ha túlságosan egyenlőtlen a felek helyzete, megegyezésük ténye nem elégséges ahhoz, hogy biztosítsa a szerződés igazságos voltát » (59. pont). Ezt az annak idején a munkaadó és munkavállaló viszonyára vonatkozó alapelvet a* Populorum progressio *nemzetközi méretűvé tágítja: « Ami helyes volt az igazságos egyedi bér esetében, ugyanúgy áll a nemzetközi szerződésekre is » (uo.). A fejlett népek már régen megértették, hogy termelő szektoraik erőkülönbségét, s a szabad piac hátrányos hatásait ki kell egyenlíteniök. Meg is teszik ezt például azzal, hogy támogatják mezőgazdaságukat.*

Nem szabad tehát kettős mértékkel mérni. Ami érvényes egy-egy ország gazdaságában, vagy megengedett a fejlett országok között, az ugyanúgy érvényes a gazdag és szegény országok közötti kereskedelmi kapcsolatokat illetően is (61. pont). Hogy az emberibb világnak ez a víziója meg is valósulhasson, ahhoz még számtalan nehézséget kell leküzdeni, elsősorban a nemzeti gőgöt és önzést,

s a faji megkülönböztetést. De töretlen a pápa reménye: « Az együttműködés mélyebben átérzett szükséglete, a szolidaritás kifinomultabb érzéke végezetül legyűri a megnemértést és az egoizmust » (64. pont).

A világ bajait azonban ez az igazságosság határait kitágító és a józan belátásra hivatkozó terv sem gyógyíthatja meg teljesen. « A világ beteg. Baja nem is annyira az, hogy kiapadtak az erőforrások, vagy hogy egyesek kaparintják meg őket, hanem az, hogy nincsen testvériség az emberek és a népek között » (66. pont). A szeretet kötelessége kell tehát, hogy kitárja a szíveket, s teremtsen otthont és környezetet azok számára, akik a fejlődésben lévő országokból a fejlettekbe érkeznek. De ugyanennek a szeretetnek kell eltöltenie azokat is, akik vállalva a missziós munka e modern kulturális formáját, felajánlják szolgálataikat a rászoruló népeknek.

A merész javaslatokat merész, s egy kissé talán máris közmondásszerűen hangzó mondat koronázza a befejezésben: Fejlődés a béke új neve. Ez a mondat úgy hangzik, mintha a világ további fejlődésnek mozgási törvényét rögzítené. A törvény így állítja fel a jövő alternatíváját: Vagy tovább fejlődik a világ a több emberség felé, s ez együttal a békét is jelenti, vagy nem, s akkor... E sötét eshetőség félelménél azonban nagyobb a remény. Ide csengenek ki az enciklika utolsó mondatai (86. és 87. pont).

* * *

Kiben ne foganna meg az enciklika olvasása közben legalább egy pillanatra a baljós kísértés: Gyönyörű mindez, de javíthatlanul utópisztikus, főként az, ami a konkrét javaslatokat illeti? Melyik államháztartás rendelkezik olyan fölösleggel, amit odaadhatna tőle ezer meg ezer kilométerre élő ismeretlen népeknek? Fel lehet-e borítani a gazdaságos gazdaság *tőke-kamat, kereslet-kínálat, beruházás-jövedelmezőség viszonypárjaira épülő szerkezetét az* emberséges gazdaság *eszméje miatt, amely a gyakor-*

latban könnyen gazdaságtalan gazdasággá válik, hovatovább embertelen gazdasággá?

Súlyos ellenvetések. Bizonyos értelemben azonban maga az enciklika előre megfelel rájuk. Mert nem csak azt állítja, hogy az érvényben lévő kereskedelmi kapcsolatok nem erkölcsösek, hanem azt is, hogy végső elemzésben és hosszú távon nem is gazdaságosak. Ki vásárol majd, ha a fejlett világ vevői eladósodnak és elszegényednek? És ki termel majd újra, ha a készletek eladatlanok? És ki tud tovább fejlődni, ha lankad, lelassul vagy esetleg leáll a termelés? Az enciklika ilyen értelemben nem csupán erkölcsi normákra hivatkozik, hanem a felnőtt korba lépett emberiség felnőtt értelmével világosan és jól felfogott érdekeire is.

Csábító kisértés az újszülött arcvonásaiban szüleiét vagy őseiét keresni. A Populorum progressio *esetében nem is kilátástalan: a vonások a* Rerum novarum*-ot idézik fel. A XIII. Leó enciklikájából idézetként átültetett mondatok tanúságtételén túlmenően döntően közös benniink, hogy mindkettő égető világproblémához szól hozzá, s mint ilyen, igényt tart arra, hogy befolyásolja a jövőt: mindkettő korszakalkotó a szó eredeti értelmében. Azt mondták azonban annak idején, hogy a* Rerum novarum *kissé későn érkezett, lemaradt korától. Most azt mondják, a* Populorum progressio *túlságosan sietett, megelőzte korát. Mi erre azt mondhatjuk:* Felix culpa, *boldog vétek. Csak az fogja megbánni, aki nem vétkezik együtt.*

DR. WÖLLNER FERENC S.O.Cist.

A TÁRSADALMI KÉRDÉS MA VILÁGMÉRETŰ

A népek fejlődése

1. Az Egyház élénk figyelemmel kíséri a népek fejlődését. Elsősorban azokét, akik minden erejükkel meg akarnak szabadulni az éhségtől, a nyomortól, a ragályoktól és a tudatlanságtól; akik nagyobb részt kérnek a civilizáció gyümölcseiből, s hasznosítani szeretnék értékes emberi tulajdonságaikat; és akik eltökélten keresik a teljes kibontakozás útját. A Második Vatikáni Zsinat befejeztével az evangéliumi üzenet kívánalmainak megújult tudatosítása az Egyház kötelességeként azt írja elő, álljon az emberek szolgálatára, legyen segítségükre abban, hogy átérezhessék a súlyos probléma teljes horderejét, és hogy az emberiség történetének e döntő órájában meggyőzze őket a szolidáris tevékenység halaszthatatlan voltáról.

A pápák társadalmi tanítása

2. Elődeink nagy enciklikáikban, XIII. Leó a *Rerum Novarum*-ban, (1) XI. Piusz a *Quadragesimo Anno*-ban, (2) XXIII. János a *Pacem in terris*-ben (3) és a *Mater et Magistra*-ban, (4) nem is említve XII. Piusznak a világhoz intézett üzeneteit, (5) mindig eleget tettek annak a tisztükből folyó kötelességnek, hogy az Evangélium fényével megvilágítsák koruk társadalmi kérdéseit.

A nagy tény

3. A szociális kérdés világméretűvé vált. Manapság ez a legjelentősebb tény, amit mindenkinek tudatosítania kell. XXIII. János félreérthetetlenül leszögezte ezt, (6) s a Zsinat is megismételte « Az Egyház a mai világban » című lelkipásztori konstitúcióban. (7) A megállapítás súlyos, alkalmazása nem tűr halasztást. Drámai kiáltás száll a bőségben élő népek felé: az éhező népeké. Az Egyház megremeg e szorongó hang hallatára, s arra kér mindenkit, válaszoljon szeretettel testvére segélykiáltására.

Utazásaink

4. Mielőtt még felemeltettünk volna a pápai méltóságra, Latin-Amerikába (1960) és Afrikába (1962) tett utazásunk közvetlen kapcsolatba hozott azokkal az aggasztó problémákkal, amelyek ezeket az élettel és reménnyel teli földrészeket szorongatják. Miután pedig magunkra vettük az egyetemes atyaság gondját, a Szentföldre és Indiába utaztunkban saját szemünkkel láthattuk, és mintegy tulajdon kezünkkel tapinthattuk meg újra azokat a súlyos nehézségeket, amelyek a fejlődés problémájával viaskodó ősi civilizációjú népeket fojtogatják. Amíg Rómában folyt a Második Vatikáni Egyetemes Zsinat, gondviselésszerű körülmények lehetővé tették, hogy személyesen is szólhassunk az Egyesült Nemzetek Közgyűléséhez: e világméretű fórumon a szegény népek szószólójaként léptünk fel.

Igazságosság és béke

5. Végül pedig attól a vágytól hajtva, hogy teljesítsük a Zsinat óhaját, és hogy konkrét formába öltöztessük a Szentszék hozzájárulását a fejlődés útján járó népek eme nagy ügyéhez, a közelmúltban kötelességünknek tekintettük, hogy az Egyház központi szervezetei mellett egy külön pápai Bizottságot is létesítsünk. Ennek az a feladata, hogy « Isten egész népét annak a szerepnek beható megismerésére sarkallja, amit korunk kíván meg tőle; vagyis,

hogy elősegítse a szegényebb népek haladását, hogy egyengesse a népek közötti társadalmi igazságosság útját, és hogy a kevésbé fejletteknek felajánlja azt a támogatást, amivel maguk munkálhatják tovább fejlődésüket. (8) *Igazságosság és béke* e Bizottság neve, de feladata is. Úgy véljük, hogy egyesítheti, sőt egyesítenie is kell a jóakaratú embereket katolikus gyermekeinkkel és keresztény testvéreinkkel. Ezért e ma felhangzó ünnepélyes szavunk is mindenkinek szól, és az ember teljesértékű s az emberiség szolidáris fejlődése érdekében összehangolt tevékenységre hívunk fel mindenkit.

ELSŐ RÉSZ

AZ EMBER INTEGRÁLIS FEJLŐDÉSÉÉRT

1. A probléma

Az ember vágyai

6. Kitörni a nyomorból, biztosabb megélhetéshez jutni, egészségesen élni és biztos állásban dolgozni; elnyomás nélkül s az emberi méltóságot megalázó helyzetektől mentesen nagyobb felelősséggel rendelkezni; képzettebbnek lenni; egyszóval többet tenni, többet tudni és többet birtokolni, hogy így több lehessen: íme, ezek a mai ember vágyai. Ugyanakkor az élet sokakra mégis olyan körülményeket kényszerít, amelyek között e jogos vágyak nem többek puszta ábrándnál. Pedig a közelmúltban nemzeti függetlenségre jutott népek szükségét érzik, hogy politikai függetlenségüket autonóm és méltó társadalmi és gazdasági növekedéssel párosítsák, mert csak így biztosíthatják polgáraik teljes emberi kibontakozását, és foglalhatják el az őket megillető helyet a népek együttesében.

Gyarmatosítás, gyarmattartás

7. Jóllehet az elvégzendő munka méreteihez és sürgős voltához képest elégtelenek a múltból örökölt eszközök, mégsem lehet őket nemlétezőnek tekinteni. Tagadhatatlan, hogy a gyarmatosító hatalmak gyakran a maguk érdekeit, hatalmát és dicsőségét hajszolták, és távo-

zásuk alkalmával olykor — például egyetlen termék hozamához kötött, s ezért hirtelen és nagy áringadozásnak kitett — sebezhető gazdasági rendszert hagytak hátra. Az eféle gyarmatosító tevékenységből és következményeiből fakadó hibák beismerése mellett mégis dícséret illeti meg a gyarmatosítók tehetségét és munkáját, akik megannyi koldússzegény vidékre vitték el tudásukat és technikájukat, s hagyták ott jelenlétük áldásos gyümölcseit. Minden tökéletlenségük ellenére is fennállnak azok a rendszerek, amelyek visszaszorították a tudatlanságot és a betegséget, megteremtették a hasznos érintkezést, és megjavították az életföltételeket.

Megbillen az egyensúly

8. Bár mindezt le kell szögezni, és el kell ismerni, az is mélységesen igaz, hogy e rendszer köztudomásúan képtelen helytállni a modern gazdaság jeges valóságában. Mert ha ezt ráhagyják az erők vak játékára, akkor mechanizmusa ahelyett, hogy csökkentené, inkább növeli a világban lévő életszínvonal különbséget: a gazdag népek rohamos gyarapodást könyvelhetnek el, a szegények viszont csak lassan fejlődnek. Az egyensúly mindinkább megbillen: egyeseknél bekövetkezik az élelmiszer-túltermelés, amiben viszont mások súlyos hiányt szenvednek, sőt bizonytalanná válik az utóbbiak exportja is.

A helyzet tudatosul

9. Ezzel együtt a társadalmi konfliktusok világméreteket öltenek. Az iparosodás útján járó országok szegény néposztályait hatalmába kerítő nyugtalanság átterjed az agrár-államok lakóira: a parasztok is tudatára ébrednek, hogy meg nem érdemelt nyomorban élnek. (9) Ehhez járul még az a botrányos és kiáltó egyenlőtlenség is, ami nem annyira a javak élvezetében, mint inkább a hatalom birtoklásában nyilvánul meg. Amíg egyes vidékeken egy bizonyos oligarchia a kifinomult civilizáció minden

áldását élvezi, a többi szegény és szétforgácsolódott néposztályok « csaknem teljesen nélkülözik a személyes kezdeményezés és felelősség lehetőségét, sőt élet- és munkakörülményeik gyakran nem is emberhez méltók ». (10).

Civilizációk ütköznek össze

10. A hagyományos és az újkeletű ipari civilizáció ütközése összezúzza azokat a szerkezeteket, amelyek nem alkalmazkodnak az új feltételekhez. Az olykor merev keretek nélkülözhetetlen támasztékai voltak a személyes és a családi életnek, s az idősebbek ragaszkodnak is hozzájuk. A fiatalok viszont, mint haszontalan béklyókat, lerázzák, hogy mohón fordulhassanak a társadalmi élet új formái felé. A nemzedékek ellentéte tragikus dilemmává éleződik: vagy fenn kell tartani az ősi intézményeket és hiedelmeket, de akkor le kell mondani a haladásról, vagy kaput kell nyitni a kívülről jövő civilizáció és technika előtt, de akkor a múlt hagyományaival együtt el kell vetni egész emberi gazdagságukat is. Ténylegesen az a helyzet, hogy a múlt erkölcsi, lelki és vallási tartóoszlopai nagyon gyakran szétmállnak anélkül, hogy megvolnának az új világba való beleilleszkedés biztosítékai.

Összefoglalás

11. Ebben a zűrzavarban hevesebben kísért annak a messianizmusnak a vonzása, amely ugyan sokat ígér, de csak vágyálmokat kerget. Ki ne látná az ezzel járó veszedelmeket: a népesség heves reakcióit, a lázadó zavargásokat, s az elcsúszást a totális ideológiák felé? - Ez tehát az a probléma, amelynek súlyosságát mindenki látja.

2. Az egyház és a fejlődés

12. Az Egyház sohasem mulasztotta el, hogy az emberi felemelkedés útján is támogassa azokat a népeket, amelyekhez elvitte Krisztus hitét. Ebben hűen követte isteni alapítója tanítását és példáját, aki küldetése jeleként meghirdette a szegényeknek az Evangéliumot. (11) Az Egyház misszionáriusai nem csak templomokat, hanem menhelyeket, kórházakat, iskolákat és egyetemeket is építettek. A bennszülötteket megtanították arra, hogyan hasznosíthatják jobban természetes erőforrásaikat, s ezzel gyakran megoltalmazták őket az idegenek kapzsiságától. Munkájuk, emberi mű lévén, kétségtelenül nem volt tökéletes, és egyesek olykor szülőhazájuk gondolkodás- és életmódját is hozzákeverték a hiteles evangéliumi üzenethez. De azért gondozták és fejlesztették a helyi intézményeket is. Számtalan területen ott voltak az anyagi haladás és a kulturális fellendülés úttörői között. Legyen elég P. Charles de Foucauld példájára hivatkozni, aki szeretetével kiérdemelte, hogy « Mindenkinek testvérének » nevezzék, és aki megszerkesztette a tuareg nyelv értékes szótárát. Meg kell adnunk a tiszteletet ezeknek a Krisztus szeretetétől hajtott, gyakran ismeretlen előfutároknak, de tanítványaiknak és utódaiknak is, akik ma is nagylelkűen és önzetlenül szolgálják azokat, akik az Evangélium meghallgatására köréjük gyűlnek.

A missziónáriusok munkája

13. A helyi és egyéni kezdeményezések azonban már nem elégségesek. A világ jelenlegi helyzete olyan átfogó tevékenységet igényel, amely a gazdasági, társadalmi, kulturális és lelki szempontok világos áttekintéséből indul ki. Az Egyház, az emberiség szakértője, anélkül, hogy az államok politikai ügyeibe kívánna avatkozni, « csak azt óhajtja, hogy a Vígasztaló Szentlélek vezérletével annak

Az Egyház és a világ

a Krisztusnak a munkáját folytathassa, aki azért jött a világra, hogy tanúságot tegyen az igazságról; aki azért jött, hogy üdvözítsen, nem pedig, hogy ítélkezzék, aki azért jött, hogy szolgáljon, nem azért, hogy neki szolgáljanak». (12) Az Egyházat azért alapították, hogy megvalósítsa idelenn a földön a Mennyek országát, nem pedig azért, hogy földi hatalmat szerezzen. Ezért világosan kijelenti, hogy a két illetékességi terület különbözik egymástól, mint ahogy a két — egyházi és világi — hatalom is szuverén a maga rendjében. (13) Mivel azonban a történelemben él, «kötelessége, hogy megvizsgálja, s az Evangélium fénye segítségével értelmezze az idők jeleit». (14) Osztozik az emberekkel legjobb törekvéseikben, és szenved, ha kielégítetleneknek látszanak; ezért az az óhaja, hogy segítséget nyújtson teljes kibontakozásukhoz, s ehhez felajánlja tulajdonát: az ember és az emberiség átfogó szemléletét.

A fejlődés keresztény szemmel

14. A fejlődés nem szorítkozik a puszta gazdasági növekedésre. Csak akkor hiteles, ha teljesértékű, vagyis ha az egész embert és az összes embereket előbbreviszi. Nagyon is helyesen állapította meg az egyik kiváló szakértő: «Nem fogadhatjuk el, hogy elválasszák a gazdaságit az emberitől, a fejlődést attól a civilizációtól, amelyben végbemegy. Nekünk az ember számít, minden ember, minden embercsoport a legkisebbtől kezdve egészen az emberiségig. (15)

A növekedés hivatása

15. Isten terve mindenkinek azt írja elő, hogy növekedjék; ugyanis az egész élet — hivatás. Születése alkalmával mindenki megkapta képességei és tehetségei csíráját, s ezt termővé kell érlelnie. A kibontakozás a környezettől kapott nevelés és az egyéni erőfeszítések gyümölcse, ami

lehetővé teszi, hogy mindenki betájolódjék a teremtője által felkínált cél felé. Az intelligencia és a szabadság birtokában éppen úgy felelős növekedéséért, mint üdvösségéért. A nevelők és a környezet olykor segítik, máskor hátráltatják az embert. De bármilyen hatások érik is, sikerét vagy kudarcát elsősorban ki-ki magának köszönheti. És ha csak értelme és akarata erejét veti is latba, megnőhet emberségében, értékesebb lehet, többé válhatik.

16. A növekedés feladata egyáltalán nem tetszőleges. Mint ahogyan az egész teremtés a teremtőre irányul, a szellemi teremtménynek is az a feladata, hogy önként Isten, az igazságok kútfeje, a legfőbb jó felé irányítsa életét. Ilyenformán az emberi növekedés képezi kötelességeink foglalatát. Mi több, az emberi természet eme harmóniája, amit a személyes és felelős erőfeszítés tesz gazdagabbá, arra hivatott, hogy önmagán túl teljesedjék be. Az ember az életet adó Krisztusba ojtva eljut a kibontakozás magasabb fokára, a transzcendens humanizmushoz, ami megadja a lehető legnagyobb teljességet. Ez a személyi fejlődés legmagasabb célja.

Személyes kötelesség

17. Ugyanakkor mindenki tagja a társadalomnak, hozzátartozik az emberiséghez. Nem csak ez vagy az az ember hivatott erre a teljesértékű fejlődésre, hanem mindenki. A kultúrák megszületnek, kibontakoznak, és meghalnak. De mint ahogyan a növekvő dagály hullámai mind beljebb és beljebb hatolnak a szárazföldre, az emberiség is így halad előre a történelemben. Letűnt nemzedékek örökösei és a kortársak munkájának haszonélvezői vagyunk, ezért mindenki iránt kötelesség terhel, és nem mondhatjuk, hogy nem érdekelnek azok, akik majd utánunk jőve tágítják tovább az emberi család körét. Az egyetemes szolidaritás: tény. Nemcsak haszon, — kötelez is.

Közösségi kötelesség

Értékrangsor

18. Az egyéni és közösségi növekedés veszélybe kerülhet, ha megbomlik az értékek igazi rangsora. Jogos az a kívánság, hogy ne hiányozzék a szükséges, s kötelesség is érte dolgozni: « Aki nem akar dolgozni, ne is egyék ». (16) Az anyagi javak gyűjtése azonban kapzsisághoz vezethet, a mindíg többet birtokolni vágyához, és a hatalom növelésének kísértéséhez. A személyes, családi és nemzeti fösvénység a szegényeket s a gazdagokat egyaránt hatalmába kerítheti, és materializmusba fullaszthatja mindegyiküket.

A növekedés két oldala

19. Sem a népeknek, sem az egyéneknek nem az a végső célja, hogy többet birtokoljanak. Minden gyarapodásnak két oldala van. Amennyire fontos ahhoz, hogy az ember több emberré lehessen, éppen annyira börtönné is lehet, elzárva a kilátást az elől, aki a legfőbb értéket látja benne. Ilyenkor megkeményednek a szívek, bezárulnak a szellemek, és az embereket nem a barátság fűzi össze, hanem az érdek, ami csakhamar szembeállítja őket, s megbontja egységüket. Ha valaki semmi egyebet sem akar szerezni, csak vagyont, az nemcsak az emberi lét növekedésének vet gátat, hanem szembekerül az ember igazi nagyságával is: akár nemzetekről van szó, akár személyekről, fösvénységük az erkölcsi fejletlenség legkézzelfoghatóbb bizonyítéka.

Emberibb életfeltételek felé

20. A fejlődés folyamata nem csak számos technikust igényel, hanem még sokkal több mélyre tekintő bölcset, aki azt kutatja, hogy mi az új humanizmus. Ez teszi ugyanis lehetővé, hogy a modern ember a szeretet, a barátság, az imádság és a szemlélődés magasabb értékei útján ismét magára találjon. (17) Így teljesedhetik majd be az igazi fejlődés, amely külön-külön és együttesen mindenki számára átmenet a kevésbé emberi életfeltételekből az emberibbek felé.

21. Mi az, ami kevesebb az emberinél? A létminimummal sem rendelkezők anyagi szorultsága, és erkölcsi hiányosságai azoknak, akiket megmérgez az önzés. Az emberinél kevesebb: az elnyomó rendszer, amely a vagyonnal vagy a hatalommal történő visszaélés, a dolgozók kizsákmányolása, vagy az igazságtalan kereskedelmi egyesség szülötte. Emberibb: kiemelkedni a nyomorból, és rendelkezni azzal, ami szükséges, elhárítani a társadalmi bajokat, bővíteni az ismereteket, elsajátítani a kultúrát. És még: mind jobban megtisztelni a többiek méltóságát, tájékozódni a szegénység szelleme felé, (18) együttmunkálkodni a közös jón, és azt akarni, hogy béke legyen. Még ennél is emberibb a legfőbb értékek elismerése, és Istené, aki forrásuk és torkolatuk is. Végül és legfőképpen emberi a hit, a jóakarattal elfogadott isteni ajándék, és az egység annak a Krisztusnak szeretetében, aki mindnyájunkat meghív, vegyünk részt gyermekként az élő Isten, mindenek Atyja életében.

Az eszménykép

3. Mit kell tenni?

A javak egyetemes rendeltetése

22. « Töltsétek be a földet, s hajtsátok uralmatok alá »: (19) a Biblia első lapjaitól kezdve arra tanít, hogy az egész teremtés az emberért van. Ez azt a kötelességet rója rá, hogy szellemi ereje latbavetésével kifejlessze értékeit, és munkájával szolgálatába állítva mintegy befejezze a teremtést. Ha tehát a föld azért van, hogy mindenkinek biztosítsa a megélhetés lehetőségét, és mindenkit ellásson a haladás eszközeivel, akkor mindenkinek megvan a joga, hogy megtalálja rajta, ami neki szükséges. A minap befejeződött Zsinat így emlékeztet erre: « Isten a földet, s mindent ami hozzá tartozik, minden ember és minden nép használatára szánta, úgy-

hogy a teremtett javak az igazságosságtól vezérelve és a szeretet kíséretében arányos mértékben csorduljanak mindenkinek». (20) Minden egyéb jog kivétel nélkül ennek rendelődik alá, még a tulajdon és a szabad kereskedelem joga is. Ezek nem azért vannak, hogy meggátolják, hanem hogy megkönnyítsék megvalósulását. Súlyos és halaszthatatlan társadalmi feladat visszaszorítani őket az eredeti rendeltetésüknek megfelelő helyre.

A tulajdon

23. «Aki birtokolja a világ javait, és látja, hogy testvére szükséget szenved, de mégis elzárja előle szívét: hogyan él abban Isten szeretete?» (21) Köztudomású, hogy az egyházatyák milyen szabatosan fogalmazták meg, mi a tehetősek viszonya a szükséget szenvedőkhöz: «Nem a tied az, amit a szegényeknek ajándékozol, mondja szent Ambrus, csak azt adod vissza, ami az övék. Hiszen azt foglaltad le magadnak, ami közösként mindenki használatára adatott. A föld nemcsak a gazdagoké, hanem mindenkié». (22) Vagyis a magántulajdon nem képez feltétel nélküli és abszolút személyi jogot. Teljesen alaptalan, hogy valaki a maga kizárólagos használatára tartsa fenn a szükségleteit meghaladó javakat akkor, amikor a többiek még a szükségessel sem rendelkeznek. Röviden, «az egyházatyák és a nagy teológusok szerint a tulajdon jogával nem lehet a közösség rovására élni». Ha pedig odáig fajul a helyzet, hogy összeütközésre kerül sor «a szerzett magánjog és az alapvető közösségi igények között», a közhatalom feladata, hogy «az egyének és a társadalmi csoportok tevékeny közreműködésével megoldást keressen». (23)

A jövedelem felhasználása

24. A közjó érdeke tehát olykor kisajátítást tesz szükségessé. Mégpedig olyankor, ha egy birtok a közös jólét kerékkötőjévé válik azzal, hogy túlságosan nagy, hogy hiányosan művelik meg vagy parlagon hagyják, következőleg a népesség nyomorba süllyed, és az ország érdekei jelentős

kárt szenvednek. A Zsinat mindezt világosan leszögezte. (24) De nem kevesebb világossággal hívta fel a figyelmet arra is, hogy a rendelkezésre álló jövedelem nem hagyható rá az emberek korlátlan szeszélyére, és hogy száműzni kell az önző üzérkerést. Nem szabad eltűrni, hogy azok a polgárok, akiknek bőséges jövedelme a nemzeti erőforrásokból és munkából táplálkozik, e jövedelem jelentős részét kizárólag személyes érdekből külföldön helyezzék el, nem törődve azzal, milyen kárt okoznak így hazájuknak. (25)

Az iparosodás

25. A gazdasági növekedés és az emberi haladás elengedhetetlen feltétele az iparosodás, ami egyaránt jele és tényezője a fejlődésnek. Az ember intelligenciáját és munkáját kitartóan latba vetve lassankint kicsikarja a természettől titkait, nagyobb hasznot húz gazdagságából. Ennek során nem csak fegyelemhez szoktatja képességeit, hanem kifejlődik érzéke a kutatás és a feltalálás, a kiszámított kockázat, a merész vállalkozás, a nagylelkű kezdeményezés és a felelősségérzet iránt is.

A liberális kapitalizmus

26. Ezekre az új társadalmi körülményekre sajnos egy olyan rendszer épült fel, amely a hasznot tekinti a gazdasági haladás lényegi indítékának, a szabad versenyt a gazdasági élet legfőbb törvényének, és megfellebbezhetetlen jogot lát a termelőeszközök korlátlan, megfelelő társadalmi kötelezettségektől mentes magántulajdonában. Ez a féktelen liberalizmus vezetett ahhoz a diktatúrához, amit XI. Piusz joggal ítélt el, mint a « pénz nemzetközi imperializmusát ». (26) Ezeket a visszaéléseket nem lehet eléggé elítélni, újból és ünnepélyesen kijelentve, a gazdasági élet arra való, hogy az embert szolgálja. (27) Ha igaz is azonban, hogy egy bizonyos kapitalizmus rengeteg szenvedésnek, igazságtalanságnak, s következményeiben még ma is ható

gyilkos testvérharcnak volt a forrása, nagy hiba lenne az iparosodás számlájára írni azokat a bajokat, amikért nem ő, hanem a hozzá csatlakozó végzetes rendszer a felelős. A teljes igazság ezzel szemben megkívánja annak elismerését, hogy a munkaszervezés és az ipari haladás mással nem pótolható módon járult hozzá a fejlődés művéhez.

A munka

27. Éppen annyira igaz az is, hogy Isten a munkát is akarta, és megáldotta, még ha olykor valamiféle túlzott misztikus légkör lebegi is körül. Az Isten képmására teremtett embernek « együtt kell működnie teremtőjével a teremtés befejezésén, és rá kell nyomnia a földre annak a szellemnek bélyegét, amit szintén úgy kapott ». (28) Isten értemmel, képzelőerővel, érzéklő tehetséggel ruházta fel az embert, így ellátta azokkal az eszközökkel, amelyekkel valami módon befejezheti az isteni művet. Legyen bár művész, vagy mesterember, vállalkozó, munkás vagy paraszt, minden dolgozó ember teremtő. A magát könnyen meg nem adó anyaggal foglalkozva, rajta hagyja keze nyomát, ugyanakkor pedig kitartásra, ügyességre, leleményességre tesz szert. A közös munka pedig, amelyben közös a remény, a szenvedés, a becsvágy s az öröm is, egyesíti az akaratokat, közel hozza a lelkeket, összeforrasztja a szíveket: az emberek felfedezik egymásban a testvért. (29)

A munka két oldala

28. Kétségtelen, a munkának is két arca van. Mivel pénzt, élvezetet és hatalmat ígér, egyeseket önzésre csábít, másokat lázadásra. De kifejleszti a hivatástudatot, a kötelességérzetet és a felebaráti szeretet is. A tudományos alapon és jobban szervezett munkának az a kockázata, hogy elemberteleníti, rabszolgájává teszi azt, aki dolgozik, holott csak az a munka emberi, amelyik értelmes és szabad. XXIII. János felhívta a figyelmet arra, hogy a dolgozót késedelem nélkül a közös mű részesévé kell tenni, biztosítva ezzel méltóságát: « Arra kell törekedni,

hogy a vállalkozás a személyek közösségévé váljék mindabban, ami a kapcsolatokat, a szerepeket és az egész személyzet helyzetét illeti». (30) A keresztények felfogásában még ennél is több a fáradságos emberi munka rendeltetése. Az, hogy hozzájáruljon a természetfölötti világ megteremtéséhez is, (31) ami mindaddig befejezetlen, míg csak mindannyian el nem érkezünk annak a tökéletes embernek megalkotásához, aki szent Pál szerint «Krisztus teljességének mértékében» (32) valósul meg.

Sürgős teendő

29. Sietni kell: túlságosan sok ember szenved, s egyre fokozódik a helyzeti különbség azok között, akik haladnak, s azok között, akik egy helyben vesztegelve visszafejlődnek. De ami megoldásra vár, azt harmonikusan kell végrehajtani, különben megbillen a nélkülözhetetlen egyensúly. A meggondolatlanul rögtönzött földreform elvétheti célját. Az erőszakos iparosítás felbomlaszthatja a még nélkülözhetetlen szerkezeteket, és nyomort teremthet, ami viszont visszafejleszti az emberiességet.

30. Biztosan vannak olyan helyzetek, amelyek igazságtalan volta égbe kiált. Ha teljes népek élnek mindenükből kiforgatva olyan alárendelt helyzetben, amelyben tilos minden egyéni kezdeményezés és felelős cselekvés, amelyben lehetetlen a kulturális haladás, a társadalmi és a politikai életben való részvétel, erős a kísértés arra, hogy erőszakkal vessenek véget az emberi méltóságukon esett sérelemnek. **Az erőszak kísértése**

31. Márpedig mindenki tudja, hogy a forradalmi felkelés — leszámítva ama nyilvánvaló és huzamos önkényuralom esetét, amely súlyos sérelmet ejt az alapvető személyi jogokon, és veszélybe sodorja az ország javát is — újabb igazságtalanságok **Forradalom**

szülőanyja, más irányba billenti ki az egyensúlyt, és újabb rombolást idéz elő. A valóságos bajt nem lehet még nagyobbal orvosolni.

Reform

32. Értse meg mindenki: bátran szembe kell nézni a jelenlegi helyzettel, meg kell birkózni igazságtalanságával, s azt le is kell győzni. A fejlődés merész, gyökeresen megújító átalakulást kíván. A sürgős reformokat késedelem nélkül végre kell hajtani. Vegye ki részét ebből mindenki nagylelkűen, főként azok, akik tanultságuk, helyzetük és hatalmuk révén többet tehetnek. Bárcsak vagyonukhoz nyúlnának, mint például számos püspök-testvérünk is tette. (33) Ez a tett megfelelne az emberek várakozásának, ők pedig hűek volnának Isten Lelkéhez, hiszen « az Evangélium kovásza az, ami csillapíthatatlan igényt támasztott és támaszt az emberi szívben a méltóság iránt ». (34)

Programok és tervezés

33. A csupán egyéni kezdeményezés és a szabad verseny egyszerű játéka nem képes biztosítani a fejlődés sikerét. Nem szabad megkockáztatni, hogy a gazdagok tovább gazdagodjanak, s még hatalmasabbak legyenek, szentesítve ezzel a szegények nyomorúságát, s tetézve az elnyomottak szolgaságát. Programok kellenek, amelyek « bátorítják, serkentik, összehangolják, pótolják és kiegészítik » (35) az egyedek és a közbülső testületek tevékenységét. A közhatalom feladata viszont, hogy kiválogassa, sőt előírja a követendő és elérendő célokat, a hozzájuk vezető utakat, és az ő dolga, hogy ösztönözze a közös ténykedésben résztvevő összes erőket. Fordítsanak viszont gondot arra is, hogy ebbe a munkába bekapcsolják mind az egyének, mind a közbülső testületek kezdeményezéseit. Így kikerülik a teljes kollektivizáció és az önkényes ter-

vezés veszélyét, ami a szabadságot tagadva kizárja, hogy az emberi személy élhessen alapvető jogaival.

34. A termelés növelését célzó programoknak ugyanis végső soron csak annyiban van létjogosultságuk, amennyiben az embert szolgálják. Arra valók, hogy csökkentsék az egyenlőtlenséget, leküzdjék a megkülönböztetést, felszabadítsák az embert a szolgaságból, és képessé tegyék arra, hogy maga váljék jobb anyagi helyzete, erkölcsi haladása és szellemi kibontakozása felelős tényezőjévé. A fejlődés szó azt mondja ki, hogy a társadalmi haladásra éppen úgy gondot kell fordítani, mint a gazdasági növekedésre. Nem elég csak azért gyarapítani a közös gazdaságot, hogy aztán egyenlőbben lehessen elosztani. Nem elég azért fejleszteni a technikát, hogy a föld emberibb lakóhellyé váljék. Azok, akik a fejlődés útján járnak, okuljanak elődeik hibáiból, hogy kikerülhessék azokat a veszedelmeket, amelyek ezen az úton leselkednek rájuk. A holnap technokráciája éppen olyan rettenetes bajokat idézhet elő, mint a tegnap liberalizmusa. Csakis az ember ad értelmet a gazdaságnak is, a technikának is. Őt kell tehát szolgálniok. Az ember viszont csak abban a mértékben igazán ember, amennyiben tettei uraként és értékük birájaként maga szövi haladása szálait, összhangban azzal a természettel, amit teremtőjétől kapott, és amelynek lehetőségeit és igényeit szabadon vállalja.

Az ember szolgálatában

35. Nyugodtan lehet azt is állítani, hogy a gazdasági növekedés elsősorban a társadalmi haladás függvénye: ezért a fejlesztés tervének első célkitűzése az alapkiképzés. A szellemi éhség semmivel sem kevésbé fájdalmas, mint a testi: aki nem ismeri a betűt, az szellemi táplálékhiányban szenved. Ha valaki tud írni-olvasni, ha szakmai képesítést szerezhet, akkor visszanyeri önbizalmát, és ráébred arra, hogy együtt haladhat a többiekkel. Ami-

Az írástudatlanság leküzdése

képpen az 1956-ban Teheránban tartott UNESCO Kongresszushoz intézett üzenetünkben mondottuk, az írnitudás « a társadalmi integráció elsőrendű tényezője azon kívül, hogy gazdagítja a személyiséget is, a társadalom számára pedig kiváltságos eszköze a gazdasági haladásnak és a fejlődésnek ». (36) Így csak örülhetünk annak, hogy az egyéni kezdeményezés, a közhatalmak és a nemzetközi szervezetek jó munkát végeztek e téren. Ők a fejlődés első számú munkásai, mert arra képesítik az embert, hogy vállalhassa önnönmagát.

A család

36. Az ember azonban csak a saját társadalmi környezetében lehet igazán önmaga, ebben pedig a család játssza a vezető szerepet. E szerep helyenként és olykor túlméretezett: akkor, ha az alapvető személyi jogok rovására gyakorolják. A fejlődés útján járó népek ősi társadalmi keretei gyakran merevek és rosszul szervezettek, mégis szükség van még rájuk egy ideig, és csak lépésről lépésre lehet meglazítani túlságosan is erős kötelékeiket. A természetes, monogám és szilárd családnak azonban olyannak kell lennie, mint amilyennek az isteni terv elgondolta, (37) s a kereszténység megszentelte. Legyen tehát az a hely, ahol « különböző nemzedékek élnek együtt, s ezek kölcsönös támogatásba részesítik egymást a teljesebb bölcseség megszerzése s a személyi jogoknak a társadalmi élet egyéb követelményeivel való összeegyeztetése érdekében ». (38)

A népesedés

37. Vitathatatlan, hogy a népesség meggyorsult növekedése gyakran újabb nehézségekkel tetézi a fejlődés problémáit. A népesség számaránya gyorsabban nő, mint a rendelkezésre álló erőforrások, s ez nyilvánvalóan zsákutcába vezet. Így aztán erős a kísértés arra, hogy a népszaporulatot gyökeres rendszabályokkal fékezzék le. A közhatalom

illetékessége keretén belül biztosan közbeléphet: célszerű felvilágosító tevékenységet fejthet ki, s megfelelő rendszabályokat foganatosíthat, feltéve, hogy e módszerek megfelelnek az erkölcsi törvény követelményeinek, és hogy tiszteletben tartják a házaspár jogos szabadságát. Nincsen ugyanis emberi méltóság a házassághoz és a nemzéshez való elidegeníthetetlen jog nélkül. Végső soron a helyzetet teljesen ismerő szülőknek kell eldönteniök, hány gyermeket akarnak. Felelősséggel tartoznak viszont Istennek, önmaguknak, már megszületett gyermekeiknek, és ama közösségnek, amelynek tagjai, s követniök kell lelkiismeretük szavát, amit a hitelesen értelmezett isteni törvénynek s az Istenbe vetett bizalomnak kell áthatnia és ébren tartania. (39)

38. Élete közvetlen környezetét a családban meglelő embernek a szakmai szervezetek is gyakran segítséget nyújtanak a fejlődés művéhez. Noha létjogosultságukat az adja meg, hogy síkraszállnak tagjaik érdekeiért, felelősségük a nevelés feladatára is kiterjed, amit be tudnak tölteni, és be is kell tölteniök. A felvilágosító munka és a szakmai képzés útján sokat tehetnek azért, hogy mindenkiben elmélyüljön a közjó, s a belőle fakadó kötelezettségek iránti érzék.

Szakmai szervezetek

39. A társadalmi tevékenység mindig egy bizonyos tanrendszerre támaszkodik. A keresztények ezek közül nem fogadhatják el azt, amelyiknek ateista és materialista filozófia az előfeltétele, hiszen ez sem az élet végső vallásos rendeltetését, sem az ember szabadságát, sem méltóságát nem tiszteli. Ha viszont ezek az értékek nem vallják kárát, megengedhető, sőt bizonyos szempontból hasznos is a hivatás- és szakszervezetek pluralizmusa, mint ami védelmezi a szabadságot, és versengésre ösztö-

Jogos pluralizmus

néz. Őszinte szívvel rójuk le elismerésünket mindazok előtt, akik e szervezetekben dolgozva önzetlenül szolgálják testvéreiket.

A kultúra felkarolása

40. A szakmai szervezetek mellett kulturális intézmények is tevékenykednek, és szerepük a fejlődés sikerre vitelében semmivel sem csekélyebb. « Hacsak nem támadnak bölcs emberek, — hangzik a Zsinat súlyos figyelmeztetése — a világ jövendő sorsa forog veszélyben ». És hozzáfűzi: « Meg kell viszont jegyezni, hogy számos gazdaságilag szegény de bölcseségben nagyon is gazdag nép e tekintetben rendkívül nagy segítséget tud nyújtani a többinek ». (40) Legyen gazdag vagy szegény, minden népnek megvan a maga őseitől öröklött kultúrája, vagyis vannak intézményei az anyagi lét igényei kielégítésére, és vannak szellemi életének magasabbrendű — művészi, értelmi és vallási — megnyilvánulásai. Az utóbbiak igazi emberi értékeket tartalmaznak, súlyos hiba lenne tehát feláldozni őket az előbbiek kedvéért. Ha volna nép, amelyik ebbe beleegyeznék, legjobbik énjét veszítené el, s azt áldozná föl a megélhetésért, amiért egyáltalán élni érdemes. Krisztus tanítása a népeknek is szól: « Mit ér az embernek, ha az egész világot megnyeri is, de lelke kárt szenved? ». (41)

A materializmus kísértése

41. A szegény népek sohasem lehetnek eléggé óvatosak azzal a kísértéssel szemben, amely a gazdag népek felől bukkan fel. A technikai civilizáció és a kultúra terén elért sikereik nem csak példaképet szolgáltatnak, hanem gyakran olyan tevékenységi mintát is, amely elsősorban az anyagi jólét elérését célozza. Ez az utóbbi ugyan nem zárja ki a szellem tevékenységét, ellenkezőleg, ha a szellem így « felszabadul a dolgok szolgaságából, akadálytalanabbul emelkedhetik fel a Teremtő imádatára és szemléletére ». (42) Mégis az a helyzet, hogy « maga a

mai civilizáció is gyakran megnehezíti az Istenhez való közeledést, jóllehet nem önmagában véve, hanem, mert túlságosan belebonyolódik a földi dolgokba ». (43) A fejlődés útján haladó népeknek tehát tudniok kell, mit választanak ki abból, ami számukra felkínálkozik: mérjék le és vessék el a látszatértékeket, amelyek szárnyát szeghetik az emberi ideáloknak; ragadják viszont meg az egészséges és jótékony hatásúakat, s együtt a sajátjaikkal fejlesszék tovább őket a maguk sajátos szellemében.

A teljes humanizmus felé

42. A teljes humanizmust kell előmozdítani. (44) Mi egyéb az, ha nem az egész ember és minden ember integrális fejlődése? A lezárt, önönmagát a lelki értékektől s ezek forrásától, Istentől elreteszelő humanizmus győzelmi esélyei látszólag nagyobbak. Kétségtelen, hogy az ember Isten nélkül is meg tudja szerveni a földet, de « Isten nélkül csak az ember ellen tudja megszervezni. A kizárólagos humanizmus — embertelen humanizmus ». (45) Tehát csak az az igazi humanizmus, amely elismerve az emberi élet igazi eszméjét megadó hivatást, nyitva áll az Abszolutum felé. Az ember semmi esetre sem az értékek legfőbb zsinórmértéke, magát csak úgy valósíthatja meg, hogy túllép önmagán, Pascal annyira igaz szavai szerint: « Az ember végtelenül túlszárnyalja az embert ». (46)

Összefoglalás

MÁSODIK RÉSZ

AZ EMBERISÉG SZOLIDÁRIS FEJLŐDÉSE FELÉ

Bevezetés

43. Az ember integrális fejlődése nem mehet végbe az emberiség szolidáris fejlődése nélkül. Megmondtuk Bombayban: « Embernek emberrel, nemzetnek nemzettel úgy kell találkoznia, mint testvérnek testvérével, Isten gyermekeiként. E kölcsönös megértésben és barátságban, ebben a szent egységben kell együttesen és egyformán munkához látnunk, hogy felépítsük az emberiség közös jövőjét ». (47) Javasoltuk azt is, kutassák fel azokat a konkrét eszközöket, azokat a szervezeti és együttműködési formákat amelyekkel közössé lehet tenni a rendelkezésre álló erőforrásokat, és meg lehet valósítani az összes nemzetek valódi közösségét.

A népek testvérisége

44. E feladat elsősorban a legelőnyösebb helyzetben lévőket illeti. Kötelezettségeik az emberi és a természetfölötti testvériségben gyökereznek, kötelességeként, azaz, hogy a gazdag népeknek és hármas alakban jelentkeznek. A szolidaritás segítséget kell nyújtaniok a fejlődés útján járóknak; a társadalmi igazságosság kötelességeként, ami azt jelenti, hogy újjá kell szervezni az erős és a gyenge népek között fennálló tökéletlen kereskedelmi gyakorlatot; végül az

egyetemes szeretet kötelességeként, ami nem egyéb, mint hogy olyan emberibb világot kell teremteni mindenki számára, amelyben kiki anélkül adhat és kaphat, hogy az egyik fél haladása gátat vetne a másik fejlődésének. A kérdés azért súlyos, mert a világ-civilizáció jövője függ tőle.

1. Segítség a gyengéknek

45. « Mondjuk, hogy egy testvérnek, vagy nővérnek nincs ruhája, — olvassuk szent Jakabnál — s a mindennapi élelemben szükséget szenved. Ha mármost egyiktek azt mondja: 'Menjetek békével! Melegedjetek! Lakjatok jól!' — de nem adja meg nekik, amire életük fenntartásához szükségük van, ugyan mit használ az nekik? ». (48) Manapság senki sem húnyhat szemet a fölött a tény fölött, hogy teljes földrészek népességét gyötri az éhség; hogy megszámlálhatatlanul sok a hiányosan táplált gyermek, amiért is java részük elpusztul még mielőtt felnőne, de veszély leselkedik a többiek testi növekedésére és értelmi fejlődésére is; és hogy ezek a tények terjedelmes vidékeket ítélnek komor csüggedésre.

Harc az éhség ellen

46. Már felhangzottak a vészkiáltások. XXIII. Jánosé melegszívű fogadtatásban részesült.(49) Mi Magunk is elismételtük az 1963-as karácsonyi üzenetekünkben,(50) és 1966-ban újra India érdekében. (51) Az Egyesült Nemzetek Táplálkozás és Földművelésügyi Nemzetközi Szervezetének (FAO) az éhség ellen vezetett s a Szentszék részéről is bátorított hadjárata lelkes követőkre talált. A mi *Caritas internationalis*-unk is mindenütt munkában van, s püspök-testvéreink szorgalmazására számos katolikus dolgozik és fáradozik számítgatás nélkül azon, hogy segítséget nyújtson a szükséget szenvedőknek, így tágítva mind szélesebbre barátai körét.

Ma

47. De sem ez nem lesz elég, sem a magánemberek vagy a közintézmények beruházásai, sem az ajándékok vagy a kölcsönök. Nem csak arról van szó, hogy le kell győzni az éhséget, nem is csupán arról, hogy meghátrálásra kell kényszeríteni a szegénységet. A nyomorúság ellen vívott, égetően szükséges harc: elégtelen. Arról van szó, hogy fel kell építeni azt a világot, amelyben — tekintet nélkül fajára, vallására, nemzetiségére — mindenki teljes emberi életet élhet; amelyben mentesül attól a szolgaságtól, amit a többiek, vagy a csak félig-meddig leigázott természeti erők raknak az ember vállára; azt a világot, amelyben a szabadság nem lesz üres szó, és amelyben a szegény Lázár egy asztalhoz ülhet a gazdagokkal. (52) Ez bizony nagylelkűséget, számtalan áldozatot és ernyedetlen erőfeszítést kíván tőlük. Hallgassa meg mindenki lelkiismerete szavát, mert az korunk számára új igéket sugall. Hajlandó vagy-e arra, hogy pénzzel támogasd a legszegényebbek érdekeit felkaroló szervezeteket és munkájukat? Hogy több adót fizess, amiből az államhatalom megsokszorozhatja a fejlődés érdekében tett erőfeszítéseit? Hogy drágább árat fizess az importált árúkért, s ezzel az igazságosságnak megfelelően elégítsd ki a termelőt? Hogy ha fiatal vagy, szükség esetén elhagyd hazádat, és segítséget vigyél a növekedésben lévő fiatal népeknek?

Holnap

48. Ugyanaz a szolidaritás kötelezi a népeket, mint ami az egyes személyeket: « A fejlett országokra az a súlyos kötelezettség hárul, hogy támogassák a fejlődésben lévő népeket ». (53) Ezt a zsinati tanítást át kell ültetni a gyakorlatba. Bár természetes, hogy az a nép legyen a javak első haszonélvezője, amelyik munkája gyümölcseként elnyerte azokat a Gondviseléstől, mégsem sajátíthatja ki gazdagságát senki kizárólag a maga számára. Minden népnek jobban és többet kell termelnie: egyrészt azért, hogy valóban emberi szintű életet biztosíthasson minden állam-

A szolidaritás kötelessége

polgárának, másrészt azért, hogy hozzájárulhasson az emberiség szolidáris fejlődéséhez. A gyengén fejlett országok növekvő ínsége láttán természetesnek kell tekinteni, hogy a fejlett országok termelésük egy részét rááldozzák az előbbiek szükségleteinek kielégítésére; de ugyanúgy azt is, hogy nevelőket, mérnököket, technikusokat és tudósokat képeznek, akik tudásukat és szakértelmüket a gyengén fejlettek szolgálatába állítják.

49. Újra meg újra el kell mondani: a gazdag országok fölöslegének a szegényeket kell szolgálnia. Azt a szabályt, amely valamikor az emberek közvetlen kapcsolatát irányította, ki kell terjeszteni a világ ínségeseinek egészére. A gazdagok egyébként egyáltalán nem fognak ráfizetni erre. Ha viszont nem teszik meg, huzamos fösvénységük csak Isten ítéletét s a szegények haragját válthatja ki, aminek beláthatatlanok a következményei. Ha a jelenleg oly virágzó kultúrák önzően magukba zárkóznak, legmagasabb értékeiket romlanak le azzal, hogy a többé válás akaratát feláldozzák a többet birtoklás vágyának. Rájuk illik majd arról a gazdag emberről szóló példabeszéd, akinek földje oly bőséges termést hozott, hogy azt sem tudta, hova gyűjtse: « De Isten így szól hozzá: Esztelen! Még az éjjel számonkérik tőled lelkedet ». (54)

A fölösleg

50. Hogy ezeket az erőfeszítéseket teljes siker koronázza, nem maradhatnak szórványosak és elszigeteltek, még kevésbé keresztezhetik egymást presztízs okok, vagy hatalmi meggondolások miatt. A helyzet összehangolt programokat tesz szükségessé. Az ilyen program valójában több is, jobb is, mint az az alkalmi segítség, ami kinek-kinek jóakaratától függ. Már fentebb megmondottuk: annak, hogy ki lehessen elégíteni a jelenlegi szükségleteket, s a jövő előrelátható igényeit, elmélyült tanulmányok, célkitűzések, az eszközök meghatározása és az erők átcsoportosítása az

Programok

előfeltétele. Mi több, az ilyen program túlemelkedik a gazdasági növekedés és a társadalmi haladás szempontjain: értelmet és értéket kölcsönöz a megvalósítandó műnek. Miközben rendet teremt a világban, az ember értékét emeli.

Világalapítvány

51. Még ennél is tovább kell menni. Azt kértük Bombayban, létesítsenek *Világalapítványt,* szánják erre a katonai kiadások egy részét, hogy meg lehessen segíteni a nyomorgókat. (55). Ami érvényes a nyomorúság ellen vívott közvetlen harcra, az a fejlődés viszonylatában is áll. A meddő vetélkedésen felülemelkedni, a népek termékeny és békességes párbeszédét megteremteni csakis azzal a világot átfogó együttműködéssel lehet, amelynek ez a közös alapítvány egyaránt jelképe és eszköze is.

Előnyei

52. Nem kétséges, hogy a kétoldalú vagy többoldalú egyezményeket életben lehet tartani: ezek lehetővé teszik, hogy a függő viszonyt és a gyarmati érából visszamaradt keserűséget olyan kellemes baráti kapcsolatok váltsák fel, amelyek a jogi és a politikai egyenlőség alapján fejlődtek ki. De elhárul felőlük a gyanúnak még az árnyéka is, ha szerves részévé válnak a világméretű együttműködési programnak. Így eloszlik a kedvezményezettek bizalmatlansága is. Attól is kevésbé kell tartaniok, hogy a pénzügyi támogatás vagy a technikai segítség örve alatt megjelenik az úgynevezett neokolonializmus, amely politikai nyomással vagy gazdasági hatalmával meg akarja tartani, vagy meg akarja szerezni az egyeduralmat.

Sürgős volta

53. Ki ne látná egyébként világosan, hogy ez az alapítvány könnyebben gátat vetne annak a bizonyos pazarlásnak is, amely olykor a félelem, máskor pedig a gőg szülötte? Amikor annyi nép éhezik, amikor oly sok család tengődik nyo-

morban, amikor annyi embert nyomaszt a tudatlanság, amikor oly sok iskolát, kórházat, nevére méltó otthont kellene építeni, akkor tűrhetetlen botránnyá válik minden egyéni vagy közös pazarlás, mindenegyes magát fitogtató nemzeti vagy személyes befektetés, és az egész kimerítő fegyverkezési verseny. Mindezekről le kell rántanunk a leplet. Bárcsak hallgatnának ránk a felelősök, ameddig még nem késő.

54. Elengedhetetlen tehát, hogy ne alakuljon ki széleskörű dialógus. Az erre vonatkozó óhajunkat már az első, *Ecclesiam Suam* kezdetű enciklikánkban kifejezésre juttattuk. (56) Az eszközöket szolgáltatók és az azokat felhasználók párbeszéde lehetővé tenné, hogy a hozzájárulás mértékét ne csupán az egyik fél nagylelkűsége és rendelkezésre álló készletei, hanem a másik fél valódi szükségletei és a felhasználás lehetőségei szabják meg. Így elhárul annak veszélye, hogy a fejlődés útján járó népek roskadoznak adósságaik terhe alatt, aminek visszafizetése fölemészti teljes nyereségüket. A kamatokat és a kölcsönök lejáratát elviselhetővé lehet majd tenni mindkét fél számára, és egyensúlyt lehet teremteni ingyenes adományokkal, kamattalan vagy minimális kamatú kölcsönökkel, a törlesztés időtartamának meghatározásával. Arról nincsen szó, hogy a lustákat vagy az élősködőket kellene támogatni. Ezért azok, akiktől a pénzügyi támogatás származik, biztosítékokat kaphatnak, hogy segítségük helyes tervek szerint és ésszerű hatékonysággal nyer felhasználást. A kedvezményben részesülők viszont azt kívánhatják meg, hogy ne avatkozzanak politikájukba, és ne keltsenek zavart társadalmi rendszerükben. Minthogy szuverén államok, az ő dolguk, hogy belügyeiket intézzék, és hogy szabadon tájékozódjanak a nekik tetsző társadalmi rend felé. Önkéntes együttműködést, egyenlő méltóságra alapozott hatékony társas viszonyt kell teremteni, hogy fel lehessen építeni az emberibb világot.

Kezdődjék meg a dialógus

Szükségessége

55. Ez a feladat megvalósíthatatlannak tűnhetik azokon a vidékeken, ahol a mindennapi megélhetés gondja a családok egész életerejét felemészti, és ezért gondolni sem tudnak olyan munkára, amely alkalmas volna arra, hogy megalapozza a kevésbé nyomorúságos jövőt. De éppen ezeken az embereken kell segíteni, éppen őket kell meggyőzni arról, vegyék kezükbe fejlődésüket, és szerezzék meg fokozatosan a szükséges eszközöket. Ez a közös munka biztosan nem haladhat előre állhatatos, bátor és összehangolt erőfeszítések nélkül. Higgye el azonban mindenki, hogy itt a szegény népek életéről, a fejlődés útján járó országok belső békéjéről és a világbékéről van szó.

2. Méltányosság a kereskedelmi kapcsolatokban

56. A fejlődés útján járó országok megsegítésére tett pénzügyi és technikai erőfeszítések azonban csalókává válnának akkor, ha hatásukat részben megsemmisítené a gazdag és szegény országok kereskedelmi kapcsolatainak vak játéka. Megrendülne az utóbbiak bizalma, ha azt látnák, hogy amit az egyik kéz ad, azt elveszi a másik.

Növekvő aránytalanság

57. A fejlett iparú országok főként késztermékeket exportálnak, a kevéssé fejlett gazdaságoknak viszont a mezőgazdasági termékeken és alapanyagokon kívül nincs mit eladniok. A technikai haladásnak köszönhető, hogy az ipari termékek értéke állandóan emelkedik, és elégséges piacot is találnak. Ezzel szemben az alig-fejlett országokból származó alapanyagok ára hirtelen és messze kilengően ingadozik, és távolról sem mutat semmiféle emelkedést. Ennek az a következménye, hogy a gyengén iparosodott országoknak igen nagy nehézségekkel kell számolniok, ha gazdasági életük egyensúlyban tartásához és fejlesztési terveik megvalósításához exportjukra akarnának építeni. A szegény népek mindíg is szegények maradnak, a gazdagok viszont tovább gazdagszanak.

58. Ez azt jelenti, hogy a szabad piac játékszabályai nem irányíthatják tovább kizárólagosan a nemzetközi kapcsolatokat. A szabad piac előnyei szembeszökőek abban az esetben, ha a felek gazdasági helyzete nem túlságosan egyenlőtlen: ösztönzi a haladást, és megjutalmazza az erőfeszítéseket. Emiatt a fejlett iparú országok igazságos törvényt látnak benne. Nem igazságos viszont akkor, ha az egyik ország helyzete túlságosan eltér a másikétól. A piacon « szabadon » kialakuló árak méltánytalan eredményeket szülhetnek. Be kell tehát látni: nagyon is kétséges, hogy szabályozhatja-e a cserekereskedelmet a liberalizmus alapelve.

Túl a liberalizmuson

59. XIII. Leónak a *Rerum Novarum*-ban lefektetett tanítása nem veszítette el érvényét: Ha a felek helyzete túlságosan egyenlőtlen, megegyezésük ténye nem elégséges ahhoz, hogy biztosítsa a szerződés igazságos voltát, és nem képez kivételt a természetjog követelményei alól az a szabály sem, hogy a szerződés a szabad beleegyezés útján jön létre. (57) Ami helyes volt az igazságos egyedi bér esetében, az a nemzetközi szerződésekre is vonatkozik. A cseregazdaság nem támaszkodhatik egyesegyedül a szabadverseny törvényére, ami nagyon is gyakran idéz elő gazdasági diktatúrát. A szabad csere csak abban az esetben méltányos, ha megfelel a társadalmi igazságosság követelményeinek.

Az országos szerződések igazságossága

60. A fejlett népek különben maguk is belátták ezt, és arra törekszenek, hogy sajátos intézkedésekkel tartsák fenn gazdaságuk egyensúlyát, amit a szabadjára engedett konkurrencia egyébként megbillentene. Támogatják például a mezőgazdaságot, mégpedig a többi, előnyösebb helyzetben lévő gazdasági ágazat áldozata árán. Az egymás között lebonyolódó kereskedelem fenntartására pedig — főként

Intézkedések

a közös piacon belül — olyan pénzügyi, adóügyi és társadalompolitikai intézkedéseket hoznak, amelyek a nem egyformán versenyképes iparágaknak is hasonló esélyeket biztosítanak.

Nemzetközi egyezmények

61. Ne mérjünk kettős mértékkel! Ami érvényes az országos gazdaságban, vagy megengedett a fejlett országok között, az a gazdag és szegény országok kereskedelmi kapcsolataira is érvényes. Nem megszűntetni kell a szabad piacot, hanem olyan keretek közé terelni, amelyek igazságossá és erkölcsössé, vagyis emberivé teszik. Ha fejlett és fejletlen gazdaságok kereskednek egymással, helyzetük nagyon elütő, s az a tényleges szabadság, ami az egyiknek rendelkezésére áll, nem azonos a másikéval. A társadalmi igazságosság azt követeli, hogy a nemzetközi kereskedelem bizonyos mértékig mindkét félnek méltányos esélyeket biztosítson, mert csak így lesz emberi és erkölcsös. Ez mindenesetre a távlati cél. Hogy ide el lehessen jutni, már most meg kell teremteni a tényleges egyenlőséget a megbeszélések és a tárgyalások terén. Meglehetősen tág hatósugarú nemzetközi egyezmények e tekintetben is hasznosaknak bizonyulhatnak: általános normákat mondhatnának ki bizonyos árak szabályozására, bizonyos fajta termelés biztosítására, és bizonyos születő iparágak támogatására. Mindenki beláthatja, hogy ezek a közös erőfeszítések, amelyek a népek kereskedelmi kapcsolatainak igazságosabb alakulását célozzák, nem futólagos, hanem tartós hatású pozitív támogatásban részesítenék a fejlődés útján járó népeket.

Az akadályok: nacionalizmus

62. Az igazságosabb és az egyetemes szolidaritás alapján jobban megszervezett új világ felépítése előtt még egyéb akadályok is tornyosulnak. A nacionalizmusról és a faji gyűlöletről óhajtunk beszélni. Természetes, hogy azok a közösségek, amelyek csak nemrég nyerték el a politikai

függetlenséget, féltő gonddal őrzik törékeny nemzeti egységüket, s azt meg is akarják védeni. Az is érthető, hogy az ősi kultúrájú nemzetek büszkék a történelem által rájuk hagyományozott örökségre. Ezeket a jogos érzelmeket azonban annak az egyetemes szeretetnek kell magasabb szintre emelnie, amely az emberi család mindenegyes tagját átöleli. A nacionalizmus a népeket a saját legigazibb javukkal állítja szembe. Különösen azokra ártalmas, akiknek gyenge lábon álló nemzeti gazdasága közös erőfeszítéseket, az ismeretek és a pénzügyi eszközök összpontosítását igényli ahhoz, hogy meg lehessen valósítani a fejlesztési programokat, és gyarapítani lehessen a kereskedelmi és kulturális kapcsolatokat.

63. A faji gyűlölet nem csak a fiatal nemzetek tulajdonsága. Náluk olykor a törzsi és politikai vetélkedés mögé rejtőzik nagy hátrányára az igazságosságnak, és veszélyeztetve a belső békét. A kolonializmus korában gyakran dúlt a gyarmatosítók és a benszülöttek között, gátolta a termékeny kölcsönös megértést, és a tényleges igazságtalanságok következményeként megannyi gyűlölködést idézett elő. Még ma is akadályozza a kedvezőtlenebb helyzetben lévő nemzetek együttműködését, sőt egy-egy állam keretein belül is felszítja a megoszlást és a gyűlöletet, ha az egyedek és a családok azt tapasztalják, hogy az emberi személyt megillető elévülhetetlen jogokat lábbal tiporva fajuk vagy bőrük színe alapján igazságtalanul kivételes rendszabályokat foganatosítanak velük szemben.

Faji gyűlölet

64. Mélyen lesújt bennünket ez a jövő sötét fenyegetésétől terhes helyzet. Mégsem veszítjük el reményünket: az együttműködés mélyebben átérzett szükséglete, a szolidaritás kifinomultabb érzéke végezetül le fogja gyűrni a megnemértést és az egoizmust. Reméljük, hogy azok a népek, amelyek fejlettségi foka még nem annyira előre-

A szolidáris világ felé

haladt, előnyükre fordítják szomszédságukat, és nagyobb kiterjedésű földrajzi egységeken közösen szerveznek összehangolt tervek szerint fejlesztendő zónákat: közös programokat állítanak fel, összehangolják a beruházásokat, szakosítják a termelést, és megszervezik a cserét. Abban is bízunk, hogy a nemzetközi szervezetek kellő átszervezés után rátalálnak azokra az utakra, amelyek a fejlődés útján járó népeket kivezethetik az őket egyelőre fogva tartó zsákutcából; és amelyeken tovább haladva maguk bukkanhatnak rá további társadalmi és emberi fejlődésük tulajdon szellemiségükkel összhangban álló eszközeire.

A népek sorsa kezükben van

65. Pontosan ez az, ahova el kell érkezni. A mind hatékonyabbá váló világméretű szolidaritásnak lehetővé kell tennie, hogy a népek tulajdon kezükbe vegyék sorsukat. A múltra sokszor a nemzetek erőviszonyai nyomták rá bélyegüket. Jöjjön el végre az a nap, amelyen a nemzetközi kapcsolatokat nem egyéb fogja fémjelezni, mint a kölcsönös nagyrabecsülés és barátság, egymásra utalt együttműködés, megoszló felelősséggel munkált közös emelkedés. A fiatalabb vagy gyengébb népek is tevékeny részt kérnek a jobb, a jogokat és kinek-kinek hivatását nagyobb tisztelettel illető világ felépítéséből. Ez a kívánság jogos: mindenkinek meg kell hallgatnia, és senki sem hagyhatja válasz nélkül.

3. Az egyetemes szeretet

66. A világ beteg. Nem az a baj, hogy esetleg kiapadtak az erőforrások, vagy hogy egyesek kaparintják meg azokat. A baj az, hogy nincsen testvériség az emberek és a népek között.

67. Nem tudjuk elég nyomatékkal hangsúlyozni az emberi szolidaritásból és keresztény szeretetből fakadó kötelességet, a befogadását, ami nemcsak a családokat terheli, hanem a befogadó országok kulturális szervezeteit is. Több találkozóhelyet, több otthont kell teremteni, főként a fiatalok számára. Elsősorban azért, hogy védelmet nyerjenek a magányosság és az elhagyatottság érzése ellen, mert ez felőrli az erkölcsi erők tartalékát. Továbbá azért, hogy ne legyen ártalmukra az az egészségtelen helyzet, amelyben kénytelenek összehasonlítani hazájuk végletes szegénységét a körülöttük tobzódó fényűzéssel és tékozlással. De meg azért is, hogy oltalomra leljenek a felforgató tanok és a kísértések ellenében, amelyek ostromát a « meg nem érdemelt nyomorúság » (58) emlékei tüzelik. Végül pedig azért, hogy a testvériség melegével fűtött fogadtatás felkínálja nekik az egészséges élet példáját, a hiteles és termékeny keresztény szeretet és a szellemi értékek nagyrabecsülését.

Befogadni: kötelesség

68. Csak fájdalommal lehet arra számtalan fiatalra gondolni, aki azért jött el a fejlettebb országokba, hogy olyan kultúrát, tudást, szakértelmet halmozzon fel magában, amivel jobban szolgálhatja majd saját hazáját. A kiváló minőségű képzést bizonnyal meg is kapják, de egyúttal gyakran kivész belőlük a tisztelet a szülőhazájuk értékes kulturális örökségét alkotó szellemi értékek iránt.

A fiatal diákok drámája

69. Ugyanilyen fogadtatás illeti meg a vendégmunkásokat is, akik gyakran azért élnek embertelen körülmények között, mert megtakarítják keresetüket, hogy legalább némileg enyhíthessék otthon maradt családtagjaik nyomorúságát.

Vendégmunkások

Szociális érzék

70. Második javaslatunk azoknak szól, akiket ügyeik a minap iparosodás útjára lépett országokba szólítanak: műszakiak, kereskedők, vállalatok vezetői, képviselői. Otthon, hazájukban sohasem vetkőzik le a szociális érzést: miért térnek tehát vissza az individualizmus embertelen elveihez, ha a fejlődés útján járó országokban tevékenykednek? Felsőbbrendű helyzetüknek — ellenkezőleg — éppen arra kellene sarkallnia őket, hogy a társadalmi haladás és az emberi felemelkedés kezdeményezőivé váljanak mindenütt, ahol csak ügyeiket intézik. Éppen szervező képességük szolgáltathat ötleteket arra, hogy milyen eszközökkel lehet értékesebbé tenni a bennszülöttek munkáját, hogyan lehet belőlük szakképezett munkásokat nevelni, hogyan lehet mérnököket és szakembereket képezni, hogyan lehet teret biztosítani kezdeményezéseiknek, hogyan lehet mind magasabb munkaköröket rájuk bízni, mindezzel felkészítve őket arra, hogy a nem is oly távoli jövőben a vezetés felelősségéből is kivehessék részüket. Bárcsak legalább az igazságosság és kölcsönös kötelezettségeket előíró szabályos szerződések szabályoznák mindig a főnökök és az alárendeltek kapcsolatát! És bár senki se lenne igazságtalanul kiszolgáltatva az önkénynek, bármint is alakul helyzete!

A fejlesztés missziója

71. Örömmel állapítjuk meg, hogy egyre gyarapszik a száma azoknak a szakértőknek, akiket nemzetközi és országok közötti, vagy magánintézmények bíznak meg a fejlesztés missziójával: « ne urhatnámkodjanak, hanem viselkedjenek segítő- és munkatársként » (59) A nép hamar észreveszi, hogy azok, akik segíteni jöttek, lelkesedéssel vagy a nélkül végzik-e dolgukat; hogy csupán technikát hoznak-e, vagy az ember méltóságát is megtisztelik. Üzenetüket csak akkor fogja majd fel, ha azt testvéri szeretet járja át.

72. A kellő technikai szakértelemhez tehát hozzá kell kapcsolni az önzetlen szeretet hiteles vonásait. A szakértőknek meg kell tanulniok, hogy nacionalista fennhéjázás és fajgyűlölet nélkül működjenek együtt szorosan mindenkivel. Vegyék tudomásul, hogy a szakértelem nem biztosít minden téren felsőbbrendű helyzetet. Kétségtelen, hogy az a kultúra, amelyben felnevelkedtek, tartalmazza ugyan az egyetemes humanizmus bizonyos elemeit, mégsem az egyetlen, nem is kizárólagos, és csak úgy lehet átültetni, hogy a helyi viszonyokhoz alakítják. Azok, akik ezt a missziós munkát végzik, tekintsék szívügyüknek a befogadó ország történelme, kulturális gyökerei és értékei megismerését. Ez a közeledés gyümölcsöző lesz mindkét fél számára.

A szakértők lelkülete

73. A testvériséget ugyanis a kultúrák s az emberek őszinte párbeszéde teremti meg. A fejlődés nagy vállalkozása a közös erőfeszítéssel végzett munka során akkor hozza közelebb egymáshoz a népeket, ha a kormányoktól és képviselőiktől a legegyszerűbb szakértőig mindenkit testvéri szeretet lelkesít, s az az őszinte vágy hajt, hogy felépítse a szolidáris világ kultúráját. Akkor majd olyan párbeszéd indul meg, amelynek középpontjában nem a termelés vagy a technika, hanem az ember áll. Ez akkor lesz termékeny, ha a benne résztvevő népeknek megadja a felemelkedés és a szellemivé válás eszközeit; akkor, ha a technikusok egyben nevelőkké is válnak, és oly magasrendű szellemi és erkölcsi tulajdonságok fémjelzik tanításukat, hogy az nemcsak a gazdasági, hanem az emberi fejlődést is biztosítja. Az így megalapozott kapcsolatok tartósak maradnak akkor is, ha a segítség már majd a multé lesz. Ki ne látná, mekkora a jelentőségük a világbéke szempontjából?

A kultúrák dialógusa

74. Sok fiatalember válaszolt máris lelkesen és szolgálatkészen XII. Piusznak a világiak missziós mozgalmát illető felhívására. (60) Sokan vannak azok is, akik önként felajánlkoztak, hogy hivatalos vagy magánjellegű szervezetek keretében működjenek együtt a fejlődés útján járó népekkel. Örömünkre szolgál az az értesülés is, hogy egyes országokban a katonai szolgálat egy részét társadalmi szolgálatként, rövidítve is le lehet tölteni. Áldásunkat adjuk ezekre a kezdeményezésekre, s az őket felkaroló jószándékra. Bárcsak mindazok hallgatnának Krisztus felhívására, akik nevét megvallják: « Éheztem, és ennem adtatok, szomjaztam és innom adtatok, vándor voltam és befogadtatok, mezítelen és fölruháztatok, beteg voltam és meglátogattatok, börtönben voltam és fölkerestetek ». (61) Még mindig nyomorgó, tudatlanságnak kiszolgáltatott, s a bizonytalanság áldozatául eső testvérei sorsa iránt senki sem lehet közömbös. A keresztények szívének éppen úgy meg kell indulnia e nyomorúság láttán, mint ahogy Krisztusé is megindult: « Sajnálom a népet! ». (62)

Felhívás a fiatalokhoz

75. Szálljon fel mindenek buzgó könyörgése a Mindenhatóhoz, hogy az emberiség tudatára ébredve a bajok nagyságának, értelmesen és határozottan nekifogjon felszámolásuknak. A könyörgéshez párosuljon az az elszánt elkötelezettség is, hogy amennyire ereje és lehetőségei engedik, mindenki felveszi a harcot a fejletlenség ellen. Nyújtson kezet egymásnak minden ember, minden társadalmi csoport és nemzet, szakértelemmel, lelkesedéssel és önzetlen szeretettel segítse az erős a gyengét, hogy ő is növekedhessék. Akit igazi szeretet fűt, az mindenki másnál nagyobb leleménnyel bukkan rá a nyomorúság gyökerére, találja meg a módszereket, amikkel küzdhet ellene, és végérvényesen le is győzheti. A béke munkása « megy a maga útján, és amerre jár, széles e világon

Imádság és akció

örömöt csihol, kegyelmet és fényt áraszt az emberek szívébe, s megtanítja őket, határokon innen és határokon túl felfedezni azt, hogy testvérek, barátok arca az emberarc ». (63)

Fejlődés a béke új neve

Összefoglalás

76. A népek túlságosan nagy gazdasági, társadalmi és kulturális különbségei feszültséget, viszályokat teremtenek, és veszélyeztetik a békét. Ezt mondottuk az Egyesült Nemzeteknél teljesített békeküldetésünkről visszatérve a zsinati atyáknak is: « A fejlődés útján járó népek helyzetét figyelmes vizsgálat tárgyává kell tenni, jobban mondva, szeretetünknek a világ szegényei iránt — akiknek száma légió — élénkebbé, tevékenyebbé és nagylelkűbbé kell válnia ». (64) A nyomorúság ellen vívott küzdelem, az igazságtalanság elleni harc egyértelmű a jobblét, az emberi és szellemi haladás ösztönzésével, azaz az emberiség egyetemes javával. A béke nem csupán a háború szünetelése, de nem is az erők mindig ingatag egyensúlya teremti meg, hanem fokozatosan kell felépíteni, haladva a felé az Isten akarta rend felé, ami tökéletesebb igazságot teremt az emberek között. (65)

Ki kell törni az elszigeteltségből

77. A népek maguk fejlődésük munkásai, tehát elsősorban ők a felelősek érte. Ha azonban elszigetelődnek egymástól, nem sikerül megvalósítaniok. A békéhez vezető fejlődés útján, íme, ezek a mérföldkövek: az egymás környékén lakó népek kölcsönös támogatását rögzítő megállapodások, szélesebb körű egyezmények az előbbiek megsegítésére, a segítők és megsegítettek összehangolt programokat tartalmazó nagyobb horderejű szerződései.

78. Ez a világméretű nemzetközi együttműködés olyan intézményeket igényel, amelyek előkészítik, összehangolják és irányítják az együttműködést, míg csak be nem lehet majd vezetni az általánosan elfogadott jogrendet. Teljes szívünkkel bátorítjuk azokat az intézményeket, amelyek vállalták ezt a fejlődést felkaroló együttműködést, s kívánjuk, hogy tekintélyük mind nagyobbra nőjjön. « Az a hivatásotok, — mondottuk New-Yorkban az Egyesült Nemzetek képviselőinek, — hogy ne csupán a népek egy töredékét, hanem az összes népeket testvérekké tegyétek... Ki ne látná be, hogy lassanként el kell érkeznünk ama világtekintély megteremtéséhez, amely hatékonyan működhetik mind jogi, mind politikai téren? » (66)

Hatékony világtekintély felé

79. E reményeket egyesek bizonyára vágyálomnak tartják. Lehetséges azonban, hogy éppen az ő realizmusuk bizonyul hézagosnak, mert nem ismerték fel a világ dinamizmusát. Azét a világét, amely testvéribb légkörben akar élni, és amely, annak ellenére, hogy tudatlan, téved, vétkezik, hogy vissza-visszahull a barbarizmusba, és hogy az üdvösség útjáról letérve kerülő utakon tévelyeg, lassan-lassan mégis teremtőjéhez közeledik, még ha erről nincs is tudomása. A több emberségre vezető út erőfeszítést és áldozatokat követel, de a testvéri szeretetből vállalt szenvedés maga is olyan szilárd alépítmény, amely képes hordozni az egész emberi család haladását. A keresztények tudják, hogy a Megváltó áldozatával egyesülve hozzájárulnak Krisztus Testének, Isten egybegyűjtött népének teljes felépítéséhez. (67)

A jobb világ nem hiú reménység

80. Ezen az úton mindnyájan szolidárisak vagyunk. Arra akartuk felhívni a figyelmet, mekkora a dráma hordereje, és milyen sürgősek a teendők. Ütött a cselekvés órája: megannyi ártatlan csecsemő további élete, megannyi szerencsétlen család emberi szintre emelkedése, a

Mindnyájan szolidárisak vagyunk

világ békéje és a civilizáció jövője forog kockán. Minden embernek és minden népnek vállalnia kell a felelősséget.

ZÁRÓ FELHÍVÁS

81. Kérésünkkel mindenekelőtt gyermekeinkhez fordulunk. A világiaknak mind a fejlődés útján járó országokban, mind egyebütt sajátos feladatként magukra kell vállalniok a földi rend megújítását. A hierarchiának az a szerepe, hogy tanítson, és hitelesen értelmezze a világiak tevékenységét meghatározó erkölcsi alapelveket. Ők viszont ne várják ölbetett kézzel a parancsot és az eligazítást, hanem szabadon kezdeményezve itassák át keresztény szellemmel a közfelfogást, közösségük törvényeit és szerkezetét. (68) A változások szükségszerűek, a mélyreható reformok elengedhetetlenek: elszántan kell tehát törekedniök, hogy áthassák azokat az evangélium szellemével. A kedvezőbb helyzetben lévő országokban élő katolikus fiainkat arra kérjük, vessék latba szakértelmüket és tevékeny közreműködésüket azoknál a hivatalos vagy magán, polgári vagy vallásos szervezeteknél, amelyek a fejlődés útján járó nemzetek nehézségeinek megoldásával foglalkoznak. Biztosan szívügyükké válik, hogy élvonalában lehetnek annak a munkának, amely az igazságosság és az egyenlőség nemzetközi erkölcsének megteremtésén fáradozik. **A katolikusokhoz**

82. Biztosak vagyunk benne, minden keresztény testvérünk meg fogja sokszorozni közös és összehangolt erőfeszítéseit azért, hogy a világ legyőzze az önzést, a gőgöt és a vetélkedést, hogy felülkerekedjék a becsvágyon és az igazságtalanságon, és hogy mindenki számára megnyissa az emberibb élet ama útját, ahol mindenkit **A keresztényekhez és az istenhívőkhöz**

felebarátként s testvérként szeretnek, és támogatnak. Mindmáig hatása alatt állunk felejthetetlen bombay-i találkozásunknak nem-keresztény testvéreinkkel, és ismét felkérjük őket, dolgozzanak szívvel-lélekkel azon, hogy Isten gyermekeihez méltó életet élhessen minden embergyermeke.

A jóakaratú emberekhez

83. Végül az összes jóakaratú emberekhez fordulunk, akik tudják, hogy a békéhez az út a fejlődésen keresztül vezet. Ti, nemzetközi intézmények kiküldöttei, államférfiak, ujságírók, nevelők, a magatok helyén mindannyian az új világ építői vagytok. Arra kérjük a Mindenható Istent, világosítsa meg elméteket, edzze meg bátorságtokat, hogy fel tudjátok rázni a közvéleményt, és magatokkal tudjátok ragadni a népet. Nevelők, a ti dolgotok, hogy már a gyermekkortól kezdve élesztgessétek a szeretetet a bajban lévő népek iránt. Ujságírók, rátok tartozik, hogy szemünk elé állítsátok a népek kölcsönös megsegítésének útját egyengető sikeres erőfeszítéseket, de a nyomor szomorú látnivalóit is, amiről az emberek hajlamosak megfeledkezni, hogy megnyugtassák lelkiismeretüket. Így legalább megtudják a gazdagok, hogy a szegények ott állnak ajtajuk előtt, és sóvárogva nézik lakomájuk maradékait.

Az államférfiakhoz

84. Államférfiak, rátok vár, hogy a hathatósabb világszolidaritás érdekében mozgósítsátok közösségeteket, és hogy mindenekelőtt meggyőzzétek őket: a fejlődésért és a világ békéjéért csökkenteni kell a fényűzést és a pazarlást. Nemzetközi szervezetek kiküldöttei, tőletek függ, hogy az erők veszélyes és meddő szembenállása átadja-e helyét annak az emberiség szolidáris fejlődését szolgáló barátságos, békés és önzetlen együttműködésnek, amely mindenki előtt megnyitja a kibontakozás útját.

85. És ha igaz az, hogy a világ azért beteg, mert hiányzik belőle a gondolat, hívó szavunkat az elmélyedés embereihez intézzük, a bölcsekhez, legyenek katolikusok, keresztények, istenhívők, az abszolutumra, az igazságra és az igazságosságra szomjasak: minden jóakaratú emberhez szólunk. Krisztus példája nyomán bátorkodunk nyomatékosan kérni benneteket: « keressetek és találtok », (69) nyissátok meg azokat az utakat, amelyek egymás megsegítéséhez, a szívek kitágításához és a testvéribb élethez vezetnek a valóban egyetemes emberi közösségben.

A tudósokhoz

86. Ti, akik meghallottátok a szenvedő népek jajkiáltásait, s azon dolgoztok, hogy válaszoljatok rájuk, ti mindannyian annak a jó és helyes fejlődésnek vagytok apostolai, amely nem az önző és önmagáért szeretett gazdagság, hanem az ember szolgálatában álló gazdaság, a mindenkinek naponta szétosztott kenyér, mintegy forrása a testvériségnek és jele a Gondviselésnek.

Munkára fel!

87. Meleg szívvel áldunk meg benneteket, s felhívunk minden jóakaratú embert, csatlakozzék hozzátok testvérien. És ha már fejlődés a béke új neve, ki ne akarna dolgozni rajta minden erejével? Isten nevében kérünk benneteket, szívleljétek meg szorongó kiáltásunkat.

Áldás

Kelt a Vatikánban, Húsvét ünnepén, 1967. március 26-án.

VI. PÁL PÁPA

JEGYZETEK

1. Vö.: *Acta Leonis XIII,* XI. (1892) köt., 97-148. old.
2. Vö.: AAS 23 (1931) 177-228. old.
3. Vö.: AAS 53 (1961) 401-464. old.
4. Vö.: AAS 55 (1963) 257-304. old.
5. Vö. főként: *Rádiószózat* 1941. junius 1-én, a *Rerum Novarum* 50. évfordulója alkalmából, AAS 33 (1941) 195-205. old; *Rádiószózat* 1942. Karácsonyán, AAS 35 (1943) 9-24. old; *Beszéd* a munkások egy csoportjához a *Rerum Novarum* évfordulóján, 1953. május 14-én, AAS 45 (1953) 402-408. old.
6. Vö.: *Mater et Magistra,* enciklika, 1961. május 15., AAS 53 (1961) 440. old.
7. *Az Egyház a mai világban,* 63-72. p.
8. *Catholicam Christi Ecclesiam,* Motu Proprio, 1967. január 6., AAS 59 (1967) 27. old.
9. *Rerum Novarum,* enciklika, 1891. május 15., *Acta Leonis XIII,* XI. (1892) köt., 98 old.
10. *Az Egyház a mai világban,* 63. p., 3. bek.
11. Vö.: Lk, 7, 22.
12. *Az Egyház a mai világban,* 3. p., 2. bek.
13. *Immortale Dei,* enciklika, 1885. nov. 1., *Acta Leonis XIII,* V. (1885) köt. 127. old.
14. *Az Egyház a mai világban,* 4. p., 1. bek.
15. Vö.: L. J. Lebret O. P., *Dynamique concrète du développement,* Économie et Humanisme, Les éditions ouvrières, 1961. 28. old.
16. 2 Tessz. 3, 10.
17. Vö. például: J. MARITAIN, *Les conditions spirituelles du progrès et de la paix, a Rencontre des cultures á l'UNESCO sous le signe du Concile oecumenique Vatican II.* c. kötetben, Paris, Mame, 1966. 66. old.
18. Vö.: Mt. 5, 3.
19. Gen. 1, 28.
20. *Az Egyház a mai világban,* 69. p., 1. bek.
21. 1 Jn. 3, 17.
22. *De Nabuthe,* c. 12, n. 53, PL 14, 747; vö.: J. R. PALANQUE,

Saint Ambroise et l'empire romain, Paris, de Boccard, 1933. 336. old. és kk.

23. Levél a Brest-i Szociális Héthez, *L'homme et la révolution urbain* c. kötetben, Lyon, Chronique sociale, 1965. 8. és 9. pont.
24. *Az Egyház a mai világban,* 71. p., 6. bek.
25. Vö.: *uo.,* 65. p., 3. bek.
26. *Quadragesimo Anno,* enciklika, 1931. május 15., AAS 23 (1931) 212. old.
27. Vö. például: COLIN CLARK, *The conditions of economic progress,* 3. kiad., London, Macmillan and Co., New York, St. Martin's Press, 1960. 3-6. old.
28. Levél a Lyon-i Szociális Héthez, *Le travail et les travailleurs dans la société contemporaine* c. kötetben, Lyon, Chronique sociale, 1965. 6. old.
29. Vö. például: M. D. CHENU OP., *Pour une théologie du travail,* Paris, Éditions du Seuil, 1955.
30. *Mater et Magistra,* enciklika, AAS 53 (1961) 423. old.
31. Vö. például: O. von NELL-BREUNING, S. J., *Wirtschaft und Gesellschaft,* 1. köt.: *Grundfragen,* Freiburg, Herder, 1956. 183-184. old.
32. Ef. 4, 13.
33. Vö. például: Mgr. M. LARRAIN ERRAZURIZ, Talca-i püspök (Chile), a CELAM elnöke, *Lettre pastorale sur le développement et la paix,* Paris, Pax Cristi, 1965.
34. *Az Egyház a mai világban,* 26. p., 4. bek.
35. *Mater et Magistra,* enciklika, AAS 53 (1961) 414. old.
36. *L'Osservatore Romano,* 1965. szept. 11.; vagy *Documentation Catholique,* 62. köt., Paris, 1965. col. 1674-1675.
37. Vö.: Mt. 19, 6.
38. *Az Egyház a mai világban,* 52. p., 2. bek.
39. Vö.: *uo.,* 50-51. p. a 14. jegyzettel, és 87. p., 2. és 3. bek.
40. Vö.: *uo.,* 15. p., 3. bek.
41. Mt. 16, 26.
42. *Az Egyház a mai világban,* 57. p. 4. bek.
43. *Uo.,* 19. p., 2. bek.
44. Vö. például: J. MARITAIN, *L'humanisme intégral,* Paris, Aubier, 1936.

45 Vö.: H. de LUBAC, S.J., *Le drame de l'humanisme athée,* Paris, Spes, 1945. 10. old.

46. Vö.: *Pensées,* Brunschvicg kiad., 434. p.; vö.: M. ZUNDEL, *L'homme passe l'homme,* Kairo, Editions du lien, 1944.
47. *Beszéd* a nem-keresztény vallások képviselőihez, 1964. dec. 3., AAS 57 (1965) 132. old.
48. Jak. 2, 15-16.
49. Vö.: *Mater et Magistra,* enciklika, AAS 53 (1961) 440 old. kk.
50. Vö.: *Rádióbeszéd* 1963 Karácsonyán, AAS 56 (1964) 57-58. old.

51. Vö.: *Encicliche e Discorsi di Paolo VI.*, IX. köt., Roma, Ed. Paoline, 1966. 132-136. old.
52. Vö.: Lk. 16, 19-31.
53. *Az Egyház a mai világban*, 86. p., 3 bek.
54. Lk. 12, 20.
55. Üzenet minden emberhez, ujságíróknak adott nyilatkozat, 1964. dec. 4., vö.: AAS 57 (1965) 135. old.
56. Vö.: AAS 56 (1964) 639. old. és kk.
57. Vö.: *Acta Leonis XIII*, XI. (1892) köt. 131. old.
58. Vö.: *uo.*, 98. old.
59. *Az Egyház a mai világban*, 85. p., 2. bek.
60. Vö.: *Fidei Donum*, enciklika, 1957. ápr. 21., AAS 49 (1957) 246. old.
61. Mt. 25, 35-36.
62. Mk. 8, 2.
63. XXIII. JÁNOS, *Beszéd* a Balzan-díj kiosztása alkalmából, 1963. május 10., AAS 55 (1963) 455. old.
64. AAS 57 (1965) 896. old.
65. Vö.: *Pacem in terris*, enciklika, 1963. ápr. 11., AAS 55 (1963) 301. old.
66. AAS 57 (1965) 880. old.
67. Vö.: Ef. 4, 12; vö., *Lumen Gentium*, Dogmatikai konstitúció az Egyházról, 13. p.
68. Vö.: *Apostolicam Actuositatem*, Határozat a világiak apostolkodásáról, 7., 13. és 24, p.
69. Lk. 11, 9.

TARTALOMJEGYZÉK

Dr. Wöllner Ferenc: Bevezetés . 5

AZ ENCIKLIKA

A társadalmi kérdés ma világméretű . 19

ELSŐ RÉSZ

Az ember integrális fejlődéséért . . 22

1. A probléma 22
2. Az Egyház és a fejlődés . . 25
3. Mi a teendő? 29

Összefoglalás: Teljes humanizmus felé . . 39

MÁSODIK RÉSZ

Az emberiség szolidáris fejlődése felé . . 40

1. Segítség a gyengéknek 41
2. Méltányosság a kereskedelmi kapcsolatokban . . . 46
3. Az egyetemes szeretet 50

Összefoglalás: Fejlődés a béke új neve . . . 55

ZÁRÓ FELHÍVÁS 57

Jegyzetek 60

Tartalomjegyzék . 63